Накъыгъэм и 1-р Гъатхэмрэ Лэжьыгъэмрэ я махуэшхуэщ

ФИФI ФЫМЫГЪЭПУД, ФИ IЕЙ ФЫМЫГЪЭПЩКIУ

АДЫГЭ ПСАЛЪЭ

АДЫГСКОЕ СЛОВО

КъБР-м И ПАРЛАМЕНТЫМРЭ ПРАВИТЕЛЬСТВЭМРЭ Я ГАЗЕТ
ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КБР

1924 ГЪЭМ И МЭКЪУАУЭГЪУЭ МАЗЭМ И 1 ЛЪАНДЭРЭ КЪЫДОКI

№48 (24.330) • 2022 гъэм мэлыжьыхьым (апрелым) и 30, щэбэт • Тхьэмахуэм щэ къыдокI • И уасэр зы тумэнщ • adyghe@mail.ru adyghepsale.ru

Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Iэтащхьэ КIуэкIуэ Казбек Гъатхэмрэ Лэжьыгъэмрэ я махуэшхуэм и щIыхькIэ цIыхухэм зэрехъуэхъур

Къэбэрдей-Балъкъэрым щыпсэухэу пщIэ зыхуэсщIхэ!

Гъатхэмрэ Лэжьыгъэмрэ я махуэшхуэмкIэ си гуапэу сынывохъуэхъу! Ар ипэжыпIэкIэ цIыхубэ махуэшхуэщ, сыт хуэдэ щIэблэми фIыуэ ялъагъуу. Накъыгъэ махуэшхуэр и нэщэнэщ цIыхур зэкъуэувэну, лэжьыгъэ-фIхэр я IэрыкIыу псэуну зэрыхущIэкъум. Къэбэрдей-Балъкъэрым щопсэу сыт хуэдэ Iуэху гугъури тэмэму зэфIэзыгъэкIыф цIыху лэжьакIуэшхуэхэр, зэчий зыбгъэдэлъхэр, мурад дахэ зиIэхэр. Апхуэдэхэм я фIыщIэ куэд хэлъщ экономикэмрэ социальнэ Iэна-тIэмкIэ ди республикэм зыIэригъэхьэ ехъу-лIэныгъэхэм, зыгъэпсэхуакIуэхэм, Iуэху зе-зыхьэ хьэрычэтыщIэхэм ди щIыналъэр къы-зэрыхахым.

Нобэ, ди къэралыр къыпэубыдыныгъэ ткIийхэм я лъэхъэнэм щит зэманым, ди къа-рури зэфIэкIри хуэдгъэпсын хуейщ Урысей Федерацэм и Президент Путин Владимир къэралым и стратегие зыужьыныгъэм, цIыхухэм я псэукIэр егъэфIэкIуэным хуэу-нэтIауэ игъэбелджыла Iуэхугъуэхэр къы-зыхуэтыншэу зэфIэхыным. Си фIэщ мэхъу: дызэгъусэмэ, дэ хуэфэщэн жэуап еттыфы-нущ зэманым къытхуигъэув лъэпощхьэпо-хэмрэ къытпигъэтIылъ гугъуехьхэмрэ, дгъэзэщIэфынущ Къэбэрдей-Балъкъэрым-рэ ди Хэку инымрэ я зэIузэпэщыныгъэмрэ ехъулIэныгъэмрэ папщIэ ди пащхьэ къит къалэн псори.

Си гуапэу псоми сынывохъуэхъу узын-шагъэ быдэ, зэIузэпэщыгъэ фиIэну, фи хъуэпсапIэ дахэхэр къывэхъулIэну.

НэщIыкIыж хьидым теухуа КъБР-м и Iэтащхьэм и хъуэхъу

Къэбэрдей-Балъкъэрым щыпсэу мус-лъымэнхэм си гум къыбгъэдэкIыу сохъуэхъу ислъам диныр щызекIуэ дунейм пщIэшхуэ зыщыхуащI махуэшхуэ нэхъыщхьэхэм ящыщ НэщIыкIыж хьиду Рэмэдан мазэр зэриухам щыхьэт техъуэмкIэ.

А махуэшхуэр и дамыгъэщ псэкупсэ фIы-гъуэ нэхъыщхьэ дыдэу къэтлъытэху гущIэ-гъум, гуапагъэм, фIымрэ захуагъэмрэ я те-лъхьэу цIыхур зэрыщытым. А фIыгъуэхэр ди щэнхабзэм, Урысей Федерацэм щыпсэу лъэпкъхэм я зэкъуэтыныгъэмрэ яку дэлъ зэ-гурыIуэныгъэмрэ я Iыхьэ инщ.

Къэбэрдей-Балъкъэрым и муслъымэнхэм я зэгухьэныгъэм хэлъхьэныгъэ ин хуещI ди щIыналъэм щыпсэу лъэпкъхэм я щэнхабзэ, тхыдэ щIэинхэр хъумэным. Абы зэфIигъэкI Iуэхугъуэхэм мыхьэнэшхуэ яIэщ цIыхухэр, дин зэмылIэужьыгъуэхэр зезыхьэхэм яку дэлъ зэгурыIуэныгъэр, мамырыгъэр жыла-гъуэм щыгъэбыдэнымкIэ.

Си гум къыбгъэдэкIыу сохъуэхъу Къэбэр-дей-Балъкъэрым ис цIыху псоми узынша-гъэ, мамырыгъэ, насыпрэ зэпэщыныгъэрэ яIэу псэуну. НэщIыкIыж хьидым унагъуэ къэс къыхурырехь хуабагъэрэ IэфIыгъэрэ, гуфIэ-гъуэрэ дэрэжэгъуэрэ.

Шыбзыхъуэ Б.Д. Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и ЩIыхь тхылъыр етыным и IуэхукIэ

Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Iэтащхьэм и Указ

Щэнхабзэмрэ гъуазджэмрэ я зыужьыныгъэм хэлъхьэныгъэшхуэ зэрыхуищIам икIи илъэс куэд лъандэрэ хьэлэлу зэрылажьэм къыхэкIыу Къэбэр-дей-Балъкъэр Республикэм и ЩIыхь тхылъыр етын **Шыбзыхъуэ Басир Данил и къуэм** - «Щоджэн-цIыкIу Алий и цIэр зезыхьэ Къэбэрдей къэрал дра-мэ театр» щэнхабзэмкIэ къэрал кIэзонэ IуэхущIа-пIэм и унафэщIым и къуэдзэм - режиссёр нэ-хъыщхьэм.

Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Iэтащхьэ КIУЭКIУЭ Казбек

Налшык къалэ
2022 гъэм мэлыжьыхьым и 26-м
№42-УГ

Шыбзыхъуэ Б.У. «Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм щIыхь зиIэ и артист» цIэ лъапIэр фIэщыным и IуэхукIэ

Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Iэтащхьэм и Указ

Щэнхабзэмрэ гъуазджэмрэ я зыужьыныгъэм хэлъхьэныгъэшхуэ зэрыхуищIам папщIэ «Къэбэр-дей-Балъкъэр Республикэм щIыхь зиIэ и артист» цIэ лъапIэр фIэщын **Шыбзыхъуэ Барисэт Умар и пхъум** - «ЩоджэнцIыкIу Алий и цIэр зезыхьэ Къэбэр-дей къэрал драмэ театр» щэнхабзэмкIэ къэрал кIэ-зонэ IуэхущIапIэм и актрисэ пашэм.

Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Iэтащхьэ КIУЭКIУЭ Казбек

Налшык къалэ
2022 гъэм мэлыжьыхьым и 26-м
№43-УГ

Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и къэрал дамыгъэхэр тыным и IуэхукIэ

Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Iэтащхьэм и Указ

ЕхъулIэныгъэшхуэхэр зэраIэм икIи илъэс куэд лъандэрэ хьэлэлу зэрылажьэм папщIэ цIэ лъапIэхэр яфIэщын:

«Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм щIыхь зиIэ и дохутыр»

Къанло Маринэ Мухьэмэд и пхъум - Къэбэрдей-Балъ-къэр Республикэм Узыншагъэр хъумэнымкIэ и министер-ствэм и «Кардиологие диспансер» узыншагъэр хъумэным-кIэ къэрал бюджет IуэхущIапIэм и 3-нэ кардиологие къуда-мэм и унафэщIым - дохутыр-кардиологым,

«Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм егъэджэныгъэмкIэ щIыхь зиIэ и лэжьакIуэ»

Жабоевэ Зайнаф Хъызыр и пхъум - Бахъсэн муници-пальнэ районым хыхьэ Жанхъуэтекъуэ къуажэм щыIэ «Мал-каров Хь.Ш. и цIэр зезыхьэ курыт щIэныгъэ щрагъэгъуэт школ» курыт щIэныгъэ щрагъэгъуэт муниципальнэ IуэхущIа-пIэм и егъэджакIуэ-библиотекарым,

«Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм цIыхухэм Iуэхутхьэбзэ яхуэщIэнымкIэ щIыхь зиIэ и лэжьакIуэ»

Доткъул Хьэсэн Мусэ и къуэм - «Бахъсэнавтотранс» ак-ционер зэгухьэныгъэм и генеральнэ директорым и къуэдзэм

Ныбэжь Алик ХьэзрэIил и къуэм - Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм Транспортымрэ гъуэгу хозяйствэмкIэ и минис-терствэм кIэлъыплъыныгъэмрэ гъуэгу шынагъуэншагъэм-кIэ и къудамэм и унафэщIым,

«Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм щIыхь зиIэ и энергетик»

Литвинов Роман Анатолий и къуэм - «Къалэ электрическэ сетхэр» акционер зэгухьэныгъэм и генеральнэ директорым, Прохладнэ къ.

Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Iэтащхьэ КIУЭКIУЭ Казбек

Налшык къалэ
2022 гъэм мэлыжьыхьым и 29-м
№47-УГ

КъБР-м и Іэтащхьэмрэ Правительствэмрэ я пресс-ІуэхущІапІэм къет

ЩІыналъэ зыужьыныгъэмкІэ комиссэм и зи чэзу зэІущІэм

Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Іэтащхьэр ЩІыналъэ зыужьыныгъэмкІэ къэрал комиссэм и зэІущІэм хэтащ. Ар иригъэкІуэкІащ УФ-м и Правительствэм и УнафэщІым и къуэдзэ Хуснуллин Марат. ЗэІущІэм къыщыпсэлъащ УФ-м Ухуэныгъэмрэ псэупІэ-коммунальнэ хозяйствэмкІэ и министр Файзуллин Ирек, къэрал къулыкъущІапІэ зыбжанэм я ІэщІагъэлІхэр.

ЗЭІУЩІЭМ щызэпкърахащ къэралпсо икІи щІыналъэ проектхэр зэрагъэзащІэ щІыкІэр, и гугъу щащІащ ухуэныгъэхэр, гъуэгу лэжьыгъэхэр зэрекІуэкІым. Апхуэдэу къулыкъущІэхэр тепсэлъыхьащ ухуэныгъэхэр егъэжьэным икІи щІэгъэхуэбжьэным, жьы хъуа псэупІэхэр зэгъэпэщыжыным, жылагъуэ ІуэхущІапІэхэмрэ ІэнатІэхэмрэ егъэфІэкІуэным мылъку яхуэутІыпщыным хуэунэтІауэ щІыналъэхэм щыІэ щытыкІэм теухуа хъыбар къызэрырагъащІэ щІыкІэм, абыхэм яхэплъэн зэрыхуеймкІэ. Фигу къэдгъэкІыжынщи, ди хэгъэгум щаухуэнущ километр 77-м щІигъу зи кІыхьагъ Бахъсэн псыжапІэ бжьамийр. Къэрал бюджетым къыхэкІыу абы трагъэкІуэдэнущ сом мелардитІым щІигъу.

«Егъэджэныгъэ» къэралпсо проектым ипкъ иткІэ къыхалъхьа «Иджырей еджапІэ» лъэпкъ проектым хэт «Еджэныгъэ» программэр зэрагъэзащІэмишэщІауэ зэІущІэм щытепсэлъыхьащ. Программэм тету Къэбэрдей-Балъкъэрым еджапІэ унипщІ щаухуэн хуейщ. Абы хохьэ Налшык къалэм (цІыху 1500-рэ щІэхуэу), Бахъсэн къалэм (цІыху 1224-рэ щІэхуэу), Псынабэ (цІыхуи 150-рэ щІэхуэу), Сэрмакъ (цІыху 275-рэ щІэхуэу), Май къалэм (цІыху 330-рэ щІэхуэу), Ку-ба (цІыхуи 165-рэ щІэхуэу), Красносельскэ (цІыху 500 щІэхуэу), Нарткъалэ (цІыху 500 щІэхуэу), Прохладнэ къалэм (зым цІыху 560-рэ, адрейм цІыху 785-рэ щІэхуэу) дащІыхьыну еджапІэхэр. Апхуэдэу дызэрыт илъэсым и фокІадэм ирихьэлІэу Бахъсэн къалэ дэт еджапІитІым - Лермонтов Михаил и цІэр зезыхьэ курыт еджапІэ №6-мрэ Къардэн Бубэ и цІэр зезыхьэ курыт еджапІэ №10-мрэ, Ташлы-Тала дэт курыт еджапІэм хэту зи еджапІэ кІуэгъуэ мыхъуахэм папщІэ сабий гъэсапІэхэр къыщызэІуахынущ. ЗэрытраухуэмкІэ, илъэсым и кІэ пщІондэ лэжьэн щІадзэнущ Вольнэ Аулрэ Балъкъэр Ипщэмрэ дащІыхьа сабий садхэм.

Ухуэныгъэхэр зэрырагъэкІуэкІыр, курыт щІэныгъэ щрагъэгъуэт еджапІэхэм иджырей Іэмэпсымэхэмрэ техникэмрэ къызэрыхуащэхур «Жылагъуэр лэжьыгъэкІэ къызэгъэпэщын» къэралпсо проектым ипкъ иткІэщ. Къыхэгъэщын хуейщ щІыналъэхэм щыІэ еджапІэ 29-р зехьэным, я унащхьэм щегъэжьауэ уэздыгъэ кІапсэхэм щыщІэкІыжу зэхъуэкІыным, унэлъащІэхэри зэблэхъуным ехьэлІа лэжьыгъэхэри щІэгъэхуэбжьауэ зэрекІуэкІыр.

ЗэІущІэм и гугъу щащІащ «Спортыр гъащІэм и мардэщ» къэралпсо проектым ипкъ иткІэ бэнэкІэ лІэужьыгъуитхумкІэ дерсхэр щат спорт комплексым епха ухуэныгъэхэр иджыри зэрекІуэкІыр. Апхуэдэу, Налшык къалэм мыл лъэгу ІэрыщІыр зытелъ япэ уардэунэр зэрыщащІми, Шэджэмыщхьэ топ джэгупІэ цІыкІуи зэрыщаухуэми зэІущІэм щытепсэлъыхьащ.

ЗэІущІэм и кІэм КъБР-м и Іэтащхьэ КІуэкІуэ Казбек къыхигъэщащ щІыналъэр и зыужьыныгъэкІэ пажэхэм зэрахэтыр, гъуэгуухуэ ІэнатІэмкІи ипэ итхэм зэращыщыр. «Шынагъуэншэ икІи фІагъ лъагэ зиІэ гъуэгухэр» лъэпкъ проектым ипкъ иткІэ Къэбэрдей-Балъкъэрым щІыпІэ 70-м гъуэгутелъхьэ Іуэхугъуэхэр щокІуэкІ, абы щыщу щІыпІитІым гъуэгухэр щытелъхьэныр 2023 гъэм зэфІэкІыну я гугъэщ. Гъуэгухэр къэрал мардэхэм хуагъэкІуэну, хэгъэгу икІи щІыналъэ мыхьэнэ зиІэ зэпрыкІыпІэхэр, лъагапІэхэр зэрахъуэкІыну, гъуэгу дамыгъэхэр къыхагъэщыну къапэщылъщ. Апхуэдэу лъэс лъагъуэр къыхагъэкІын, светофорхэр тегъэувэн, лъэмыжхэр зэгъэпэщыжын, гъуэгу уэздыгъэ пкъохэр хэтІэн хуейуэ къалэн щыІэщ. Лъэпкъ проектымрэ къэралпсо программэхэмрэ къызэрагъэувымкІэ, хэгъэгу икІи щІыналъэ мыхьэнэ зиІэ, километри 170-рэ зи кІыхьагъ гъуэгухэр тралъхьэн хуейщ.

Лъэпкъ проектхэр зэрагъэзащІэр

КъБР-м и Іэтащхьэ КІуэкІуэ Казбек иджыблагъэ иригъэкІуэкІащ «щІыналъэ сыхьэт». Абы хэтащ Правительствэм и УнафэщІ Мусуков Алий, Къэбэрдей-Балъкъэрым и Іэтащхьэм и Администрацэм и УнафэщІ Къуэдзокъуэ Мухьэмэд, КъБР-м и Правительствэм и УнафэщІым и къуэдзэ Хъубий Марат, щІыналъэ администрацэхэм я Іэтащхьэхэр.

ЗЭІУЩІЭМ щытепсэлъыхьащ Іуэхугъуэ зэмылІэужьыгъуэ куэдым, лъэпкъ проектхэмрэ федеральнэ программэхэмрэ мы зэман гугъум зэрагъэзэщІэфри хэту. Республикэм и пашэм унафэ ищІащ а лэжьыгъэхэм пэрыт ІуэхущІапІэхэм ахэр зэрагъэзащІэм и фІагъымрэ ягъэува пІалъэм къыкІэрымыхуу зэрызэфІагъэкІымрэ ткІийуэ кІэлъыплъын хуейуэ.

Республикэм и Премьер-министр Мусуков Алий зэрыжиІамкІэ, ди щІыналъэм мы зэманым щагъэзащІэ проекти 6. Ахэр я тегъэщІапІэу зэраухылІакІэщ зэгурыІуэныгъи 169-рэ. Ар мэхъу щыІэн хуей зэгурыІуэныгъэхэм я процент 96-рэ.

- БлэкІа илъэсым еплъытмэ, мы гъэм апхуэдэ лэжьыгъэхэр нэхъ псынщІэу зэфІэгъэкІа мэхъу, - къыхигъэщащ Мусуковым. - Лъэпкъ проектхэр гъэзэщІэным къыхуаутІыпща мылъкур мы зэманым хуэдитІкІэ нэхъ псынщІэу къагъэсэбэп. Зи гугъу сщІа проекти 6-м ящыщу 2-р зэфІэкІакІэщ. Ахэр «Творческэ цІыхухэр» проектымрэ «Кхъахэ хъуа унэхэм цІыхухэр къыщІэгъэІэпхъукІауэ псэупІэщІэхэм гъэІэпхъуэн» программэмрэщ. Апхуэдэу курыт школхэр зэгъэпэщыжыным епха лэжьыгъэ псори яубзыхуащ, яублащ.

ЗэІущІэм апхуэдэу щытепсэлъыхьащ псы зэрыкІуэ бжьамийхэр къэгъэщІэрэщІэжыным, цІыхухэм я псэупІэхэм газ ешэлІэным ехьэлІа Іуэхугъуэхэми. Псы зэрыкІуэ бжьамийхэр щІэкІэ щызэрахъуэкІынущ объект 13-м. Абыхэм хеубыдэ Куба, Къулъкъужын Ищхъэрэ, Сэрмакъ, Лашынкъей, Нартан, Былым, Къулъкъужын Ипщэ, Анзорей, Старэ Шэрэдж, Къарэ-Су, Бабугент, Къэщкъэтау къуажэхэмрэ Тэрч къалэмрэ я псы жапІэхэр. Псори зэгъусэу къапщтэмэ, щІэкІэ яхъуэжыну бжьамийхэм я кІыхьагъщ километр 50. Псы къыщІэшыпІэуи 4 пхраубрууктынущ. Газ яхущІэшэным утепсэлъыхьмэ, щІыналъэхэм щыхоплъэж а лэжьыгъэр зэрекІуэкІыну пІалъэхэм. Ар дызэрыт мазэм и кІэух пщІондэ зэфІэкІынущ.

КІуэкІуэм къызэрыхигъэщамкІэ, лъэпкъ проектхэр зэрагъэзащІэм зы унэтІыныгъэкІи кІэрыхуакъым, уеблэмэ нэхъ псынщІэу лэжьыгъэхэр щызэфІагъэкІ щыІэщ. Псы зэрыкІуэ бжьамийхэр къэгъэщІэрэщІэжыным, щІэхэр ухуэным хухахауэ щытащ сом меларди 5-м нэс. А мылъкур зрахьэлІэнухэм ящыщщ Бахъсэн псы жапІэ бжьамийхэр, Налшык щаухуэ псэупІэ унэщІэхэм екІуалІэ псы жапІэхэр, Азау губгъуэм къыщыщІэдзауэ Эльбрус жылэм нэс псы фІейр зэрыІуашу щыІэ бжьамийр, нэгъуэщІхэри.

- Дэ ди къалэнщ лъэпкъ проектхэмрэ федеральнэ программэхэмрэ япыщІа лэжьыгъэхэр нэсу, къызыхуэтыншэу, фІагъышхуэ яІэу зэфІэдгъэкІыну. Ар ди экономикэм зезыгъэужь хэлъхьэныгъэшхуэщ, - жиІащ КІуэкІуэ Казбек. - Лъэпкъ проектхэм мы гъэм хухахащ сом мелард 12-м щІигъу. А ахъшэр Къэбэрдей-Балъкъэрым и экономикэм хуолажьэ.

ТекІуэныгъэм и махуэшхуэм ирихьэлІэу ди республикэм къыщызэрагъэпэщыну «Полк уахътыншэм» щытепсэлъыхьым, щІыналъэм и Іэтащхьэм къыхигъэщащ ар цІыхухэм я жэрдэму зэрыщытыр.

- Мыбдеж нэхъыщхьэ дыдэр Іуэхум хэтыну гукъыдэж зыщІ псоми апхуэдэ Іэмал етынырщ, - жиІащ абы. - Гулъытэ хуэщІыпхъэщ цІыхухэм я шынагъуэншагъэм. АбыкІэ зэдрелажьэ хабзэхъумэ ІэнатІэхэмрэ щІыпІэхэм унафэр щызезыгъакІуэ къулыкъущІэхэмрэ. Махуэшхуэр хуэфэщэну Іэтауэ егъэкІуэкІын хуейщ.

Зэрылэжьар къапщытэжри, адэкІэ я къалэнхэри яубзыхуащ

КІуэкІуэ Казбек лэжьыгъэ ІуэхукІэ хуэзащ КъБР-м и Профсоюзхэм я федерацэм и унафэщІ Амщокъуэ ФатІимэт. ЗэІущІэм щытепсэлъыхьащ 2021 гъэм ІуэхущІапІэм иригъэкІуэкІа лэжьыгъэхэмрэ дызэрыт илъэсым къапэщылъхэмрэ.

МЫ ГЪЭМ и пэщІэдзэм ирихьэлІэу республикэм и профсоюзхэм хэтщ цІыху мини 104-м щІигъу.

Зэгухьэныгъэм и къалэнщ ІэнатІэ Іутхэм лэжьыгъэ, социально-экономикэ я лъэныкъуэкІэ я хуитыныгъэхэр хъумэныр, абы хыхьэу лэжьыгъэм и хабзэхэр къызэрызэпаудыр къыщІэгъэщынымрэ ІуэхущІапІэхэм гупхэм иращІылІэ зэгурыІуэныгъэхэр зэхэлъхьэнымкІэ дэІэпыкъуэгъу яхуэхъуныр. Техническэ кІэлъыплъыныгъэм хэту лэжьыгъэр хъумэнымкІэ унафэр зэрагъэзащІэр жылагъуэ къэпщытэныгъэм щІагъэуващ. ІэнатІэ Іутхэмрэ профсоюзым хэтхэмрэ лэжьыгъэ, социально-экономикэ я лъэныкъуэкІэ я хуитыныгъэхэм теухуауэ КъБР-м и Правительствэм и унафэрэ мардэ-правовой акту 78-м я проектхэм хэплъащ.

2021 гъэм Профсоюзхэм я федерацэм щІалэгъуалэм лэжьыгъэшхуэ ядригъэкІуэкІащ. Жыджэру профсоюзхэм хэт ныбжьыщІэхэм сыт и лъэныкъуэкІэ дэІэпыкъуэгъу яхуэхъуащ гранthэр къаІэрыхьэнымкІэ, «Стратегический резерв», «Профсоюзы. 21 век» урысейпсо форумхэм хэтынымкІэ.

КъБР-м и профсоюзхэм я зэгухьэныгъэм и зи мычэзу ебгъуанэ конференцэм абы и уставым зэхъуэкІыныгъэхэр щыхалъхьащ. ІуэхущІапІэм и фІэщыгъэр яхъуэжащ: иджы абы зэреджэр Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Профсоюзхэм я федерацэм и союзщ. ІэнатІэм и унафэщІым зэрыжиІэмкІэ, ІуэхущІапІэм щекІуэкІ лэжьыгъэм и фІагъым хэхъуэнымкІи абы и мыхьэнэр къэІэтынымкІи ар щхьэпэ хъуащ.

Накъыгъэм и 1-м ирагъэкІуэкІыну яубзыхуа зэхыхьэхэм ящыщу КъБР-м и Профсоюзхэм я федерацэр хэтынущ УФ-м и Президент Путин Владимир къищта унафэмрэ Урысей армэм и ІуэхущІафэхэмрэ зэрыдаІыгъыр къагъэлъагъуэу къызэрагъэпэщэну Іуэхум - Урысейпсо автомашинэ къэжыхьым. Ар екІуэкІынущ «Za мир, Труд! Май!», «Za мир без нацизма!» къыхуеджэныгъэхэм щІэту. Абы хэтынущ Урысейм и щІыналъэ псоми я профсоюз унафэщІхэмрэ пашэхэмрэ.

ЗэІущІэм щыжаІахэм ипкъ иткІэ щІыналъэм и къэрал органхэм я гъэзэщІакІуэ властымрэ КъБР-м и Профсоюзхэм я федерацэмрэ лэжьыгъэм и хабзэхэр, узыншагъэмрэ лэжьыгъэмрэ хъумэныр зэрагъэзащІэм кІэлъыплъыным, ІэнатІэ Іутхэм я социальнэ шэсыпІэхэр гъэмэщІа мыхъуным теухуауэ зэрызэдэлэжьэнур яубзыхуащ.

ЩIыуэпсым я нэIэ трагъэт

КъБР-м и Парламентым щызэхэт Жылагъуэ советым и унафэщI Бечелов Ильяс мэлыжьыхьым и 28-м зи чэзу зэIущIэр иригъэкIуэкIащ. Абы щытепсэлъыхьащ Къэбэрдей-Балъкъэрым щIыуэпсыр къызэрагъэсэбэпым теухуауэ щыIэ хабзэхэр зыхуэдэмрэ Жылагъуэ советыр 2022 гъэм зэлэжьыну и мурадхэмрэ.

ЗЭIУЩIЭМ кърихьэлIащ КъБР-м и Парламентым и Унафэщlым и къуэдзэ **Жанатаев Сэлим**, депутатхэр, советым хэтхэр.

КъБР-м и Парламентым Мэкъумэш Iуэхухэмкlэ, щыуэпсыр къэгъэсэбэпынымрэ дыкъэзыухъуреихь дунейр хъумэнымкlэ и комитетым и унафэщI **ТекIушэ Артур** тепсэлъыхьащ къаIэта Iуэхум ехьэлIауэ республикэм къыщащта законхэм. Абыхэм ящыщщ «КъБР-м гулъытэ хэха яIэу щахъумэ щIыпIэхэм ятеухуауэ», «ЩIыщIагъ фlыгъуэхэм я Iуэхукlэ», «Тхылъ Плъыжьым теухуауэ», «Дыкъэзыухъуреихь дунейр хъумэным ехьэлIауэ», «Мэз Iуэхухэр къызэрызэрагъэпэщыр», «Псэущхьэхэр щыпсэу щIыпIэхэр хъумэным и Iуэхукlэ», «Кlэрыхубжьэрыхухэм теухуауэ», «Хьэуам и къабзагъэм и Iуэхукlэ», «Псыежэххэр хъумэнымрэ къэгъэсэбэпынымрэ теухуауэ» КъБР-м и законхэр.

Къэбэрдей-Балъкъэрым гулъытэ хэха яIэу щахъумэ щIыпIэхэм я гугъу щищIым, ТекIушэ Артур жиIащ псэущхьэхэр щыпсэу щIыпIэхэм 2021 гъэм къэрал къэпщытэныгъэхэр зэрыщрагъэкIуэкIар. Абыхэм къызэрагъэлъэгъуамкlэ, республикэм и Тхылъ Плъыжьым ихуа псэущхьэ лIэужьыгъуэхэм ящыщхэм зикъэужьыжк. Къищынэмыщlауэ, хьэкlэкхъуэкlэхэр къэзыукlхэм я нэIэ тетын хуэдэу, «Малкэ Ипщэ» мэзгъэфlэным деж кlэлъыплъакlуэхэм я хэщIапlэ ягъэуващ.

- Гулъытэ хэха яIэу яхъумэ щIыпIэхэм хабзэр щагъэзэщIэн папщlэ, къэпщытэныгъэ лэжьыгъэхэр йокIуэкl, апхуэдэуи абыхэм я къабзагъэм кlэлъыплъу щэбэт щIыхьэхухэр къызэрагъэпэщ. Хабзэншагъэу нэхъыбэрэ къэхъухэм ящыщщ кlэрыхубжьэрыхухэр зэрыхыфlадзэр, Iэщэ зыlыгъ а щыпlэхэм узэрыщрихьэлIэр, бдзэжьей къызэраубыдыр, къэрал, фэепль щIыпIэу ялъытэхэм удзхэр зэрыщагъэсыр, нэгъуэщIхэри, - жиIащ къэпсэлъам.

ТекIушэм къыхигъэщащ республикэм къыщыщlах щIыщIагъ фlыгъуэхэм псоми зэхэту 2021 гъэм проценти 5,1-кlэ зэрыхэхъуар.

Кlэрыхубжьэрыхухэм къыщытеувылIэм, абы къыхигъэщащ лэжьыгъэхэр «Экология» лъэпкъ Iуэхум хыхьэ «Къэрал къабзэ» федеральнэ проектым ипкъ иткlэ зэрагъэзащlэр. Мы зэманым зэфIагъэкIащ I - V классхэм хиубыдэ, шынагъуэ зыпылъ кlэрыхубжьэрыхухэр хабзэм къемызэгъыу щракlут щIыпIэхэр гъэсеижыным и япэ Iыхьэр.

- Республикэм махуэ къэс радиацэм щыкIэлъоплъ. Апхуэдэ лэжьыгъэхэр метеостанцитIым щрагъэкIуэкI. Хьэуар зыуфlей зыри щатхакъым. Роспотребнадзорым и управленэу КъБР-м щыIэм зэриубзыхуамкlэ, хьэуам зэраныгъэ нэхьыбэу къыхуэзыхьыр автомобиль транспортырщ, - дыщIигъуащ къэпсэлъам.

ТекIушэр тепсэлъыхьащ псыежэххэм я Iуфэхэр гъэбыдэн зэрыхуейм. Абы и Iуэхукlэ 2023 гъэм, 2024 - 2025 гъэхэм ятещIыхьауэ ягъэзэщIэн хуейхэм текIуэдэну мылъкур зыхуэдэр къыщыгъэлъэгъуа проектхэр зэхагъэуващ. Дэфтэрхэр Псы Iуэхухэмкlэ федеральнэ агентствэм иратъэхьащ, ауэ, къэпсэлъам къызэрыхигъэщамкlэ, хухах ахъшэр ящIэну къапэщIлъым хурикъуркъым.

«КъБР-м мэз Iуэхухэр зэрызэрагъэпэщым теухуауэ» КъБР-м и Законым къыщытеувылIэм, ТекIушэм жиIащ иужьрей зэхуэкIыныгъэхэр 2021 гъэм мэлыжьыхьым и 19-м зэрыхалъхьар. Абы тету мэзхэр зэрахъумэр къепщытэ КъБР-м ЩIыуэпс хъугъуэфIыгъуэхэмкlэ и министерствэм, республикэм и МВД-р и гъусэу. Псом хуэмыдэу кlэлъоплъ хабзэм къемызэгъыу жыг ирамыупщIыкlыным.

ЗэIущIэм щытепсэлъыхьащ «Экологистикэ» щIыналъэ операторым и лэжьыгъэм жылагъуэр арэзы къызэримыщIым, Налшык къалэм ТекIуэныгъэм и жыг хадэр зэIузэпэщ зэрыщыщIыпхъэм, щIыщIагъ фlыгъуэхэр къызэрыщIахым хуэзэ налогым ипкъ иткlэ щIыналъэ бюджетым къыхэхъуэр зыхуэдизым, нэгъуэщIхэми.

БАГЪЭТЫР Луизэ.

ЦIыхухэр сакъыну къыхураджэ

Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Оперативнэ штабыр республикэм щыпсэухэмрэ абы и хьэщIэхэмрэ йохъуэхъу дгъэлъэпIэну махуэшхуэхэмкlэ икlи ахэр къыхуреджэ сакъыныгъэмрэ терроризмэм зыщыхъумэнымрэ хуэунэтIа хабзэхэр ягъэзэщIэну:

- щытыкlэ къызэрымыкIуэхэр, дыкъэзыухъуреихьхэм я дежкlэ шынагъуэ къэзышэнкlэ хъунухэр къэвмыгъэхъу;

- автотранспортыр абы хухэха щIыпIэхэм деж щывгъэув;

- хьэпшыпхэм, автомашинэхэм шэч яхуэфщIамэ, апхуэдэуи теракт ирагъэкIуэкIыну мурад зэраIэм, къагъауэ Iэмэпсымэхэр, пкъыгъуэхэр цIыхухэм зэраIыгъым фыщыгъуазэмэ, щIэпхъаджагъэ лэжьыным пыщIахэм ятеухуа хъыбар гуэр къыфIэрыхьэмэ, хабзэхъумэ Iэнатlэхэм икlэщIыпlэкlэ хъыбар евгъэщIэ;

- хабзэхъумэ IэнатIэхэм я лэжьакIуэхэмрэ цIыху куэд щызэхуэс Iуэхухэр щекIуэкIкlэ хабзэр къызэгъэпэщыным кlэлъыплъхэмрэ жэуап зыхьэмрэ къагъэувхэр вгъэзащIэ.

Дэтхэнэ зы хъыбарри нэсу къапщытэнущ, къаIэрыхьа псоми ятеухуа Iуэхухэр зэфIагъэкIынущ, цIыхухэм я шынагъуэншагъэр къызэгъэпэща хъун папщIэ.

Шэч зыхуащIхэм ятеухуа хъыбарыр КъБР-м щыIэ Оперативнэ штабым къезыгъэщIахэм я цIэ къраIуэнукъым, апхуэдэуи республикэм щыпсэухэм фlыщIэ хуащI зэрызэхащIыкIым папщIэ.

«Линэ пщтыр» телефонхэр:

- КъБР-м щыIэ Оперативнэ штабым: 48-15-48;

- Урысей ФСБ-м и управленэу КъБР-м щыIэм: 48-15-81 (дзыхь зрагъэз телефон);

- КъБР-м щыIэ МВД-м: 40-49-10 (плъыр часть), 49-50-62 (дзыхь зрагъэз телефон);

- Урысейм и Следственнэ комитетым и Следственнэ управленэу КъБР-м щыIэм: 77-64-22 (дзыхь зрагъэз телефон);

- Урысей МЧС-м и Управленэ нэхъыщхьэу КъБР-м щыIэм: 39-99-99 (плъыр часть).

КъБР-м щыIэ Оперативнэ штаб.

ЗауэлIхэм республикэм къагъэзэж

Мы махуэхэм Къэбэрдей-Балъкъэрым къагъэзэжащ Урысей Гвардием КъБР-м щиIэ къудамэм и зауэлIхэу Украинэм щрагъэкIуэкI Iуэхугъуэ щхьэхуэм хэтахэм. Абы теухуа хъыбарыр КъБР-м и Iэтащхьэ КIуэкIуэ Казбек и телеграм-каналым кърилъхьащ.

«IУЭХУМ зэрыщIидзэрэ щIалэхэм щIыхь пылъу, лIыхъужьыгъэ къагъэлъагъуэу ягъэзэщIащ ди Хэкум и шынагъуэншагъэр къызэгъэпэщыным, Донецк, Луганск цIыхубэ республикэхэм я цIыху мамырхэр хъумэным хуэунэтIауэ яIа пщэрылъыр. ФIыщIэ яхузощI хахуагъэ къагъэлъагъуэу ди Хэкум къыщхьэщыж, къыхуагъэува къалэнхэр ехъулIэныгъэкIэ зэфIэзыхыу дзэм къулыкъу щызыщIэ ди щIалэхэм, гуп щхьэхуэхэм я лэжьакIуэхэм», - щыжеIэ тхыгъэм.

«Пушкиным и картэмрэ» накъыгъэ махуэшхуэхэмрэ

Накъыгъэ махуэшхуэхэр къоблагъэ. ЦIыхухэм я нэхъыбэм а зыгъэпсэхугъуэхэм иджыпсту щыщIэдзауэ зыхуагъэхьэзыр. Хэти бгылъэ щIыпIэхэм кIуэнэ зыщиплъыхьыну треухуэ, хэти щыхьэрым дэт нэгузыужьыпIэхэм зыщигъэпсэхуну егъэпс.

НЫБЖЬЫЩIЭХЭМ Iэмал хъарзынэ яIэщ «Пушкиным и картэ» лIэужьыгъуэр къагъэсэбэпу махуэшхуэхэр дахэу ягъэкIуэну. Фигу къэдгъэкIыжынщи, зи гугъу тщIы «Пушкиным и картэр» УФ-м и Президент Путин Владимир и унафэкlэ къыхалъхьа Iэмалщ - ныбжьыщIэхэм я щэнхабзэ зэхэщIыкIым хэгъэхъуэн икIи зиужьын папщIэ. Абы ипкъ иткlэ зи ныбжьыр илъэс 14-м щегъэжьауэ 22-м нэс щIалэгъуалэм къэралым щекIуэкI хэкупсэ хуэIухуэщIэхэм хыхьэну, театр, макъамэ икIи гъуазджэ IуэхущIапIэхэм щIыхьэну Iэмал яIэщ. Гу лъытапхъэщ картэм илъ ахъшэр музей икIи театр гъэлъэгъуэныгъэхэм, концертхэм фIэкIа нэгъуэщI Iуэхугъуэхэм тебгъэкIуэдэ зэрымыхъунур.

Къэралым картэм кърилъхьэ сом мини 3-р 2022 гъэм минитху ищIащ. Апхуэдэу УФ-м и Правительствэм и УнафэщI Мишустин Михаил и Iэ зыщIэлъ Унафэм ипкъ иткlэ, мазаем и 1-м щегъэжьауэ щIалэгъуалэр пщIэншэу здэкIуэ е зыщIыхьэ хъуну щэнхабзэ IуэхущIапIэхэмрэ хэкупсэ Iуэхугъуэхэмрэ нэхъыбэ хъунущ. Псалъэм папщIэ, «Пушкиным и картэмкIэ» театрхэм, музейхэм, концерт гъэлъэгъуапIэхэм къищынэмыщIауэ, кинотеатрхэми укIуэфынущ. УФ-м ЩэнхабзэмкIэ и министерствэр и щIэгъэкъуэну траха кинофильмхэм а картэр къэбгъэсэбэпу уеплъыфынущ. Псори зэгъусэу кинотеатрхэм щагъэлъагъуэ урысей фильмхэм уеплъыным сом минитI тебгъэкIуадэ хъунущ.

«Пушкиным и картэр» зыIэрызыгъэхьэну хуейхэм Iуэхугъуэ зыбжанэ ящIапхъэщ:

1. «Къэрал Iуэхутхьэбзэхэр» интернет утыкум зыщебгъэтхын хуейщ. Апхуэдэ Iэмал иIэщ зи ныбжьыр илъэс 14 ирикъуауэ къэралым зэрицIыхумкIэ щыхьэт тхылъ зрата дэтхэнэми.

2. «ЩэнхабзэмкIэ къэрал Iуэхутхьэбзэхэр» зи фIэщыгъэ программэр гъэзэнхэр телефоным требгъадзэ хъунущ. Ар къыщыбгъуэтыфынущ AppStore, Google Play, App Gallery телефон программэхэм. Апхуэдэу узыхуэныкъуэну QR-кыпхэри «Къэрал Iуэхутхьэбзэхэр» интернет утыкум къыщыбгъуэтынущ.

3. Зебгъэтха нэужь, «Пушкиным и картэм» уззрыхуейр къыбогъэлъагъуэ. Ар зыIэрыбгъэхьэжыфынущ Урысейм и Банкым и IуэхущIапIэм, паспортымрэ СНЛС-мрэ ебгъэлъагъумэ.

4. «Пушкиным и картэмкIэ» уздэкIуэну Iуэхугъуэр Урысейм ЩэнхабзэмкIэ и министерствэм и сайтым илъ хъыбарегъащIэм хэтмэ еплъын хуейщ е билет къыщыпщэхукIэ, ар къыщыпщэху IуэхущIапIэр а программэм хэтмэ зэгъэщIэн хуейщ.

«Пушкиным и картэм» и лэжьэкIэр зыубзыху программэм Къэбэрдей-Балъкъэрым и щэнхабзэ IуэхущIапIэ 11 хэтщ: Къэбэрдей-Балъкъэр къэрал Макъамэ театрыр, Щоджэнцlыкlу Алий и цIэр зезыхьэ Къэбэрдей къэрал драмэ театрыр, Кулиев Къайсын и цIэр зезыхьэ Балъкъэр къэрал драмэ театрыр, Горький Максим и цIэр зезыхьэ Урыс къэрал драмэ театрыр, Къэбэрдей-Балъкъэр къэрал гуащэ театрыр, Къэбэрдей-Балъкъэр лъэпкъ музейр, Сурэт гъуазджэмкIэ Ткаченкэ Андрей и цIэр зезыхьэ къэрал музейр, Темыркъан Борис и цIэр зезыхьэ къэрал филармониер, «Кабардинка», «Балкария», «Тэрч къэзакъхэр» къэфакIуэ гупхэр.

ШУРДЫМ Динэ.

ЗэIущIэхэр

Шэрджэсхэр Налшык щохьэщIэ

Мы махуэхэм Дунейпсо Адыгэ Хасэм къригъэблагъэри Къэбэрдей-Балъкъэрым зыщаплъыхьащ КъШР-м щыIэ Али-Бердыкъуэ къуажэм и курыт школым и 8-11-нэ классхэм щеджэ ныбжьыщIэхэм.

ШКОЛАКIУЭ 49-м егъэджакIуэ, адэ-анэ 12 я гъусэу махуитIкIэ щыIащ Налшык. Япэу ахэр кIуащ КъБР-м и Лъэпкъ музейм. Iуэхугъуэ зэхуэмыдэхэм хухэха пэшхэм хьэщIэхэм къыщаIуатэм адыгэхэм я псэукIам, тхыдэм, щэнхабзэм ятеухуа хъыбар куэд, апхуэдэуи Къэбэрдей-Балъкъэрым щыщу Хэку зауэшхуэм лIыхъужьыгъэ щызезыхьахэм ятеухуахэм зыщагъэгъуэзащ.

ДАХ-м и хьэщIэхэр лъэпкъ фащэхэр щад Арт-центрым иригъэблэгъащ абы и гуащэ, сурэтыщI-модельер **Сэралъп Мадинэ**. Фащэм и мыхьэнэр, цIыхухъу, цIыхубз фащэхэм я зэхэлъыкIэр, ахэр зэрадир и гуапэу Мадинэ яжриIащ икIи яригъэлъэгъуащ шэрджэс школакIуэхэм.

А махуэхэм ныбжьыщIэхэр щыIащ Налшык къалэм дэт Псэ жыгым, МафIэ мыужьыхым, нэгъуэщI щIыпIэ хэхахэми.

Дунейпсо Адыгэ Хасэм и жэрдэмкIэ, Къэрэшей-Шэрджэсым къикIа цIыкIухэм Донецк ЦIыхубэ Республикэм щыщу ди хэкум зыщызыгъэпсэху ныбжьыщIэхэр гъусэ хуащIри, сабий къэфакIуэ ансамблхэмрэ уэрэджыIакIуэхэмрэ зыхэта концерт дахэ ирагъэплъащ. Ар щекIуэкIащ Сабий творчествэмкIэ республикэ унэм. ЗэIущIэм зыкъригъэхьэлIэри, ныбжьыщIэхэм псалъэ гуапэкIэ захуигъэзащ Дунейпсо Адыгэ Хасэм и тхьэмадэ **Сэхъурокъуэ Хьэутий**.

- ЩIалэгъуалэмрэ сабийхэмрэ зыхэт, ахэр нэхъ зэпэгъунэгъу зыщI мыпхуэдэ Iуэху дахэхэм мыхьэнэшхуэ яIэщ зэкъуэш республикэхэр нэхъ быдэу зэрыубыдынымкIэ, нэхъыбэрэ зэкIэлъыкIуэнымкIэ, - жиIащ Сэхъурокъуэ Хьэутий. - НыбжьыщIэхэр щызэIущIэкIэ лъэпкъ тхыдэм, псэукIэм, щэнхабзэм нэхъ куууэ зыщагъэгъуазэ, къищынэмыщIауэ, къыдэкIуэтей щIэблэр нэхъыжьхэм хуэфащэу къэхъунымкIэ ари зы Iэмал гъуэзэджэу къызолъытэ. Дэ зэи зыщыдгъэгъупщэ хъунукъым щIэблэм ди къэкIуэнур зыхуэдэнумрэ Хэкум и зыужьыныгъэмрэ зэрелъытар.

Къызэхуэсахэм фIэхъускIэ, псалъэ гуапэкIэ зыхуагъэзащ КъБР-м лъэпкъ Iуэхухэмрэ жылагъуэ проектхэмкIэ и министр **КIурашын Анзор**, Шэрджэс Адыгэ Хасэм и тхьэмадэ, ДАХ-м и вице-президент **Аслъэн Алий**, Сабий творчествэмкIэ республикэ унэм и унафэщI **Къалмыкъ Кларэ**, республикэм и лъэпкъ-щэнхабзэ центрхэм я лIыкIуэхэм.

Сэхъурокъуэ Хьэутий хьэщIэ цIыкIухэм ягу къинэжын саугъэтхэмрэ IэфIыкIэкIэ хуэупсащ.

А махуэхэм КъШР-м къикIахэр щыIащ Урыс драмэ театрым, ДАХ-м и IуэхущIапIэм, кIапсэ гъуэгукIэ «Сосрыкъуэ» дэкIуеящ, гуэлым тетащ катаманкIэ.

Мыпхуэдэ Iуэхухэр зыхуэгъэпсар ди къуэш республикэм щыпсэу адыгэ ныбжьыщIэхэр лъэпкъ тхыдэм, щэнхабзэм, литературэм, хабзэм дегъэхьэхынырщ, ахэр фIыуэ ящIэу, къызыхэкIам хуэфащэу къэгъэхъунырщ.

ХьэщIэхэм къызэрыхагъэщамкIэ, зыплъыхьакIуэ кърашэжьа цIыкIухэм хуабжьу я нэгу зиужьащ, къахуэщхьэпэн куэд къащIащ, зэи ящымыгъупщэжын Iэджэ ялъэгъуащ. «ЦIыкIуи ини тфIэгъэщIэгъуэна куэд щыдагъэлъэгъуащ Къэбэрдей-Балъкъэрым. Псори дыарэзыуэ, ди къуэш лъахэм и дахагъымрэ щыпсэухэм я гуапагъымрэ дыдихьэхауэ докIуэж», - жиIащ гупым и унафэщI, адыгэбзэмрэ литературэмкIэ егъэджакIуэ **Иуан Маринэ**.

- Сабийхэр Къэбэрдей-Балъкъэрым къашэу зыщрагъэплъыхьыным жэрдэмщIакIуэ хуэхъуар Али-Бердыкъуэ курыт школым и егъэджакIуэхэрщ, - жеIэ Шэрджэс Адыгэ Хасэм и тхьэмадэ Аслъэн Алий. - Апхуэдэ гупыж яIэу сэ зыкъыщысхуагъазэм згъэщIэхъуакъым, ар зэрыIуэху щхьэпэм, гугъуехь къыхэкIыу. ДАХ-м и тхьэмадэм сепсалъэри, псынщIэу Iуэхур зэфIэкIащ. Хасэр щIыщыIэр апхуэдэ сэбэпынагъэ лъэпкъ Iуэху дахэрэ дигъэкIын щхьэкIэщ. Нэхъапэми хасэм и проектхэмкIэ къетшэжьащ ныбжьыщIэхэр, ди къуэш хэгъэгухэм дыкIуэурэ щекIуэкI Iуэхухэм дыхэт хабзэщ. Мыпхуэдэ ныбжьыщIэ зекIуэхэм мыхьэнэшхуэ яIэщ, сыт щхьэкIэ жыпIэмэ, дяпэкIэ ди зэпыщIэныгъэхэр ахэращ зыгъэбыдэнур, мыбыхэм куэдкIэ елъытащ щIыналъэ зэпэIэщIэхэм ипхъа адыгэ лъэпкъыр нэхъ зэкъуэт хъуныр. Мызыгъуэгукlэ къэтшар нэхъыжь классхэм щIэсхэращ, хэт ищIэрэ Налшык еджапIэ нэхъыщхьэм къыщIэтIысхьэни къахэкIынщ е ныбжьэгъу щызэрагъэгъуэтынщи, зэкIэлъыкIуэнхэщ. Пэжыр жыпIэмэ - зэи Къэбэрдей-Балъкъэрым щымыIа цIыкIухэм апхуэдизкIэ ар ягу ирихьащи, къызэрагъэзэжынум шэч хэлъкъым. Ар куэд и уасэкъэ?! Мы гупыр япэкъым икIи иужьрейуэ къэтшакъым. Iуэхум нэхъри зедгъэубгъуу дяпэкIэ нэхъыбэрэ дызэкIэлъыкIуэну, дызэрыщIэну ди мурадщ. АбыкIэ сэбэп хъунущ Дунейпсо Адыгэ Хасэмрэ абы и къудамэу нэгъуэщI хэгъэгухэм, къэралхэм щылажьэхэмрэ.

НЭЩIЭПЫДЖЭ Замирэ.

Махуэгъэпс

Мы махуэхэм

Мэлыжьыхьым и 30, *щэбэт*

♦**Джазым и дунейпсо махуэщ**
♦**Ветеринархэм я дунейпсо махуэщ**
♦**Урысейм и МафIэсгъэункIыфIхэм я махуэщ**
♦**1949 гъэм** къалъхуащ биологие щIэныгъэхэмкIэ доктор, КъБКъМУ-м и профессор, КъБР-м щIэныгъэхэмкIэ щIыхь зиIэ и лэжьакIуэ **Дзу Руслан**.
♦**1953 гъэм** къалъхуащ филологие щIэныгъэхэмкIэ доктор, КъБКъУ-м и профессор **ЩоджэнцIыкIу Нинэ**.

Дунейм и щытыкIэнур
«pogoda.yandex.ru» сайтым зэритымкIэ, Налшык пшэр техьэ-текIыу щыщытынущ, пIалъэ-пIалъэкIэрэ уэшх къыщешхынущ. Хуабэр махуэм градус 19 - 21-рэ, жэщым градус 12 - 13 щыхъунущ.

Накъыгъэм и 1, *тхьэмахуэ*

♦**Гъатхэмрэ Лэжьыгъэмрэ я махуэшхуэщ**
♦**1929 гъэм** Джылахъстэнейм псыщIэгъэлъадэр щаутIыпщащ.
♦**1941 гъэм** Налшык сабий стадион къыщызэIуахащ.
♦**1923 гъэм** къалъхуащ къэрал лэжьакIуэу, КъБР-м и Правительствэм и УнафэщIу 1969 - 1984 гъэхэм щыта **Къущхьэ КIыщыкъуэ**.
♦**1935 гъэм** къалъхуащ КъБР-м щэнхабзэмкIэ щIыхь зиIэ и лэжьакIуэ **Урыс Мухьэзир**.
♦**1937 гъэм** къалъхуащ социологие щIэныгъэхэм я доктор, профессор, ЩIДАА-м и академик, АР-м щIэныгъэмкIэ щIыхь зиIэ и лэжьакIуэ **АфэщIыжьТыркубий**.
♦**1938 гъэм** къалъхуащ Адыгэ Республикэм щIыхь зиIэ и сурэтыщI, АР-м и Къэрал саугъэтым и лауреат **Гъуэгунокъуэ Мухьэрбий**.
♦**1939 гъэм** къалъхуащ хьэрычэтыщIэ, техникэ щIэныгъэхэм я доктор, Адыгэ Республикэм и Президенту щыта **Щэумэн Хьэзрэт**.
♦**1942 гъэм** къалъхуащ КъБР-м щэнхабзэмкIэ щIыхь зиIэ и лэжьакIуэ **Къалэ Владимир**.
♦**1943 гъэм** къалъхуащ къэрал къулыкъущIэ, политик, жылагъуэ лэжьакIуэ **Нэхущ Заурбий**.

Дунейм и щытыкIэнур
«pogoda.yandex.ru» сайтым зэритымкIэ, Налшык уфауэ щыщытынущ, пIалъэ-пIалъэкIэрэ уэшх къыщешхынущ. Хуабэр махуэм градус 12 - 14, жэщым градуси 7 - 9 щыхъунущ.

Накъыгъэм и 2, *блыщхьэ*

♦**1920 гъэм** Къэбэрдей-Балъкъэрым япэ щэбэт щIыхьэху щекIуэкIащ.
♦**1934 гъэм** Налшык Пионерхэм я унэ къыщызэIуахащ.
♦**1922 гъэм** къалъхуащ филологие щIэныгъэхэм я доктор, КъБР-м щIэныгъэхэмкIэ щIыхь зиIэ и лэжьакIуэ **Урыс Хьэталий**.
♦**1930 гъэм** къалъхуащ «Ленин гъуэгу» (иджы - «Адыгэ псалъэ») газетым и редактор нэхъыщхьэу щыта **ТIажь Пётр**.
♦**1931 гъэм** къалъхуащ КъБКъУ-м и ректору щыта, профессор, КъБР-мрэ АР-мрэ щIэныгъэмкIэ щIыхь зиIэ я лэжьакIуэ **Лъостэн Владимир**.
♦**1939 гъэм** къалъхуащ тхыдэ щIэныгъэхэм я доктор, АКъУ-м и профессор, ЩIДАА-м и академик, УФ-м щIэныгъэмкIэ щIыхь зиIэ и лэжьакIуэ **Мекъул Джэбрэил**.
♦**1941 гъэм** къалъхуащ къэрал къулыкъущIэ, экономикэ щIэныгъэхэм я доктор, профессор, УФ-м и Къэзыбж палатэм и япэ унафэщIу щыта **Къэрмокъуэ Хьэчим**.

Дунейм и щытыкIэнур
«pogoda.yandex.ru» сайтым зэритымкIэ, Налшык уфауэ щыщытынущ, пIалъэ-пIалъэкIэрэ уэшх къыщешхынущ. Хуабэр махуэм градуси 9 - 10, жэщым градуси 8 - 9 щыхъунущ.

Накъыгъэм и 3, *гъубж*

♦**Печатым зыми и унафэщIэмытыным и дунейпсо махуэщ**
♦**Дыгъэм и дунейпсо махуэщ**

Дунейм и щытыкIэнур
«pogoda.yandex.ru» сайтым зэритымкIэ, Налшык уфауэ щыщытынущ, пIалъэ-пIалъэкIэрэ уэшх къыщешхынущ. Хуабэр махуэм градус 12 - 13, жэщым градуси 9 - 10 щыхъунущ.

Накъыгъэм и 4, *бэрэжьей*

♦**1959 гъэм** Налшык бжьамийкIэ газ къашэу щIадзащ.
♦**2010 гъэм** УФ-м и Президентым и УказкIэ Налшык къыфIащащ «Зауэ щIыхьым и къалэ» цIэ лъапIэр.
♦**1938 гъэм** къалъхуащ абазэ тхакIуэ, КъШР-м и цIыхубэ усакIуэ **КIыкIуэту Микаэль**.
♦**1943 гъэм** къалъхуащ УФ-м и цIыхубэ художник, Урысейм и Къэрал саугъэтыр зыхуагъэфэща **Шемякин (Къардэн) Михаил**.
♦**1956 гъэм** къалъхуащ экономикэ щIэныгъэхэмкIэ доктор, профессор, РАЕН-м и и академик, УФ-м щIыхь зиIэ и экономист **Щауэжь Хьэсэнбий**.

Дунейм и щытыкIэнур
«pogoda.yandex.ru» сайтым зэритымкIэ, Налшык пшэр техьэ-текIыу щыщытынущ. Хуабэр махуэм градус 15 - 16, жэщым градуси 10 - 11 щыхъунущ.

Зыгъэхьэзырар
ЖЬЭКIЭМЫХЪУ Маринэщ.

Лъэпкъ Iущыгъэ:

Уи гуащIэ еплъи, уи лъэ гъэбакъуэ.

Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Парламентым и депутатхэмрэ КъБР-м и Парламентым и Аппаратым и лэжьакIуэхэмрэ хабзэгъэув IэнатIэм и Ветеранхэм я советым хэт **Мэремщауэ Раисэ Хьэмырзэ и пхъум** хуогузавэ абы и дэлъху **Алшагъыр Валерэ Хьэмырзэ и къуэр** дунейм зэрехыжам къыхэкIыу.

ДифI догъэлъапIэ

Узыгъэгушхуэ, къару къыпхэзылъхьэ уиIэмэ

И теплъэ уардэмкIэ, и утыку итыкIэ, гуп хэтыкIэ екIумкIэ, и артист IэзагъэмкIэ, сценэм щигъэлъэгъуа образ гъэщIэгъуэнхэмкIэ къилэжьауэ Шыбзыхъуэ Басир иIэщ хъугъуэфIыгъуэ ин - ар театреплъхэм я лъагъуныгъэрщ. ЩоджэнцIыкIу Алий и цIэр зезыхьэ Къэбэрдей къэрал драмэ театрым и артист пажэм и ныбжьыр мы махуэхэм илъэс 70 ирикъуащи, ди гуапэу дохъуэхъу дяпэкIи ехъулIэныгъэ иIэну, узыншэу, гукъеуэншэу лъэпкъым хуэлэжьэну, и унагъуэм хуэпсэуну.

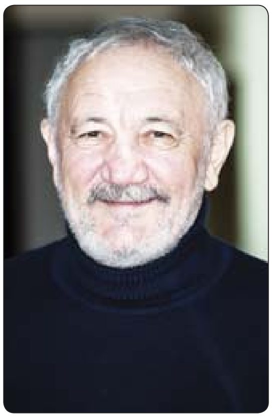

ШЫБЗЫХЪУЭ Басир Данил и къуэр Iуащхьэмахуэ районым хыхьэ Гундэлэн къуажэм 1952 гъэм апрелым и 27-м къыщалъхуащ, иужькIэ унагъуэр здэIэпхъуа Бахъсэн къалэм курыт еджапIэр 1970 гъэм къыщиухащ. Щукиным и цIэр зезыхьэ Театр училищэм щIэныгъэ нэхъыщхьэ щызригъэгъуэту Москва къызэрикIыжрэ ЩоджэнцIыкIу Алий и цIэр зезыхьэ Къэбэрдей къэрал драмэ театрым и актёру мэлажьэ. 1995 - 2012 гъэхэм Шыбзыхъуэр щытащ Кавказ Ищхъэрэм Гъуазджэхэмкlэ и институтым и актёр студиехэм я егъэджакIуэу икIи я художественнэ унафэщIу. 2001 - 2007 гъэхэм «НОТР - Налшык» телевиденэм и редактор-режиссёрщ. 2007 гъэм къыщыщIэдзауэ 2012 гъэ пщIондэ ар пэрытащ лъэпкъ театрым и художественнэ унафэщI къулыкъум, 2021 гъэм щегъэжьауэ режиссёр нэхъыщхьэщ. 2020 гъэ лъандэрэ КъБР-м и Кинематографистхэм я зэгухьэныгъэм и унафэщIщ. Басир Урысей Федерацэми Къэбэрдей-Балъкъэрми щIыхь зиIэ я артистщ, КъБР-м и Къэрал саугъэтым и лауреатщ.

И творческэ гъуэгуанэм къызэщIиубыдэу Басир сценэм щигъэлъэгъуащ образ куэд. Ар хэтащ спектаклу, телевиденэм щагъэува теплъэгъуэу, художественнэ фильму куэдым. Псалъэм папщIэ, Толстой Алексей и «Пащтыхьымрэ пащтыхь гуащэмрэ» спектаклым - Грознэм, Эдуардо де Филиппо и пьесэм къытращIыкIа «ЦIыхущ икIи джентльменщ» спектаклым - Дженнарэ, Нушич Бранислав и «Философием и докторым» - Животэ, Дударев Алексей и «Сэлэтхэр» спектаклым - Дервоед, Дюрренматт Фридрих и «Визит старой дамы»-м - Илл, Нэш Ричард и «Уэшх зыщэм» - Файл, Думбадзе Нодар и «Кукарача»-м - Мурталэ, Гоголь Николай и «Ревизор»-м - Осип, Арро Владимир и «Феплъыт мы къэкIуам» - Кинг, Мольер и «Тартюф»-м - Оргон сымэ я образхэр щищIащ. Апхуэдэуи Шыбзыхъуэ Басир щыджэгуащ «Измаил-Бей», «Демон», «Аул Бастунджи», «Последний валий Кабарды», «Мелодия старой скрипки», «Черкешенка» телевизионнэ фильмхэм, «Вершины не спят», «Снег в сентябре», «Черкес», «Дело чести» художественнэ фильмхэм.

- КIэмыргуей Валентинрэ сэрэ зы хьэблэм дыкъыщыхъуащ, зы классым дыщеджащ. Ар хуейт артист хъуну, гъуазджэр къыпкърыхьауэ «ирисымаджэт». Щукиным и цIэр зэрихьэу Москва дэт Театр училищэм ягъэкIуэну адыгэ гуп къыхахынут. КIэмыргуейм сыхигъэзыхьырт а зэхьэзэхуэм зыхедгъатхэу ди зэфIэкI деплъыжыну. МакъыфI зиIэ си къуэш нэхъыжьым и гъусэу школым уэрэд щыжысIэми, футбол джэгунырат сэ сыдэзыхьэхыр. Бахъсэным и гуп къыхэхам сыхэту, си фIэщыпэу топ къесхуэкIырт, - игу къегъэкIыж Басир.

Шыбзыхъуэри артист хъун хуейуэ къэзылъытэ я класс унафэщIым тригъэчыныхьырт и къару еплъыжыну. ЗихъунщIэми, апхуэдэу хъуащ, Валентин и гъусэу ди къаралым и къалащхьэм дэт театр училищэм щеджэнухэр къыхэзых къэпщытакIуэ гупым я пащхьэ къихутащ, и насыпи кърихьэкIащ абы кIуэну.

Адыгэ лъэпкъ театрым и артист гъуэзэджэ хъунымкIэ Басир зэран къыхуэхъуфакъым бзэр щIагъуэу зэримыщIэр. Балъкъэрхэр хэкум ирашауэ адыгэрэ урыс тIэкIурэ фIэкIа зыдэмыса Гундэлэн къуажэрат ар къыщалъхуар. И анэр балъкъэрти, и адэмрэ абырэ урысыбзэт зэрызэпсалъэр. Апхуэдэу хъури, псэлъэн зэрыщIидзар урысыбзэщ. Балъкъэрхэм къагъэзэжу зэрыщIадзэу Данил и унагъуэр Гундэлэн къыдишыжри, Бахъсэн Iэпхъуащ, ауэ, аргуэрыжьти, урыс школщ Басир щеджар. «ЖыпIэнурамэ, сэ уэрамращ адыгэбзэр щызэзгъэщIар, уурысщ жаIэурэ си дэджэгуэгъу-ныбжьэгъухэм саукIыурэ», - дыхьэшхыурэ игу къегъэкIыж Басир.

Москва зэрыраджэ тхыгъэр къыщыIэрыхьам, и адэ-анэм Iуэхум зыри хащIыкIыртэкъым. И шыпхъуитхумрэ и къуэш закъуэмрэ адэм жраIащ Iуэхур зыIутыр. «ЩыщIэхуакIэ, кхъыIэ, гъакIуэ», - жаIэри и унафэр ящIащ и анэкъилъхухэм.

И IэщIагъэм нэхъ гугъу дыдэу хэлъамкIэ сыщеупщIкIэ Басир жеIэ: «ЕджапIэм и япэ илъэситIращ. КъызгурыIуэртэкъым сыкъыщыхутар, сыщIэкIуари къысхуэщIэртэкъым, сысейуи къысщыхъуртэкъым. ИтIанэ, япэу тщIа лэжьыгъэ цIыкIуфэкIухэр сфIэзэшыгъуэт. Уеблэмэ сыкъэкIуэжыну сигу къыщридза щыIащ. Хуэмхуэмурэ IэщIагъэм сызыIэпишэн щIидзащ, образхэм делэжьу, спектакль пычыгъуэхэр дгъэуву дыхуежьэри, къысIурыIэфIащ, сызыпэрыхьа Iуэхум мыхьэнэшхуэ зэриIэр, къэптIэщIыф къудеймэ, купщIэ ин зэрыхэгъэпщкIуар къызгурыIуащ».

Шыбзыхъуэ Басир къызэрилъытэмкIэ, гугъу ущехьыр уи мыIуэху упэрытмэщ. Уейуэ, удихьэхыу, абы ухуейуэ, гурыфIыгъуэ къыхэпхыу щытмэ, пхузэфIэмыкIынрэ узыпэмылъэщынрэ щыIэкъым. «Профессионал ухъуа иужь, гугъур узэлэжьын къэбгъуэтынращ, абы къыкIэлъокIуэ режиссёрыфI уиIэныр», - къыхегъэщ си псэлъэгъум.

Классикэми лъэпкъ драматургиеми я лъагапIэу къалъытэ спектаклхэм роль гъэщIэгъуэнхэр щигъэзэщIащ Шыбзыхъуэм. Ахэр къызэрехъулIам и щыхьэткъэ УФ-м и щIыхьыцIэр Басир илъэс плIыщIым къызэрыхуагъэфэщар!

Адыгэ театрыр режиссёр и лъэныкъуэкIэ иджыпсту вакъэзэв иуващ. ПIалъэ кIэщIым къриубыдэу дунейм ехыжащ режиссёр нэхъыфI дыдэу иIахэр: Теувэж СултIан, Фырэ Руслан, Теувэжыкъуэ Владимир сымэ. «Ахэр щыдиIэм, зы щхьэкIи дыгузэвакъым, зым имыгъэувыр адрейм къиштэу лэжьахэщ. Иджыпсту режиссёру театрым къегъэбыдылIащ Къалэ Мурат. Сэ зыгуэрхэр согъэув, апхуэдэуи къедгъэблэгъэну дыхуитщ дызыхуейр», - жеIэ игу зэрыхэщIыр плъагъуу Басир.

Театрым и художественнэ унафэщIу щыщыта зэманым Басир гугъу зригъэхьащ. А и къалэным къыдэкIуэу, ар щылажьэрт Кавказ Ищхъэрэм Гъуазджэхэмкlэ и къэрал институтым. Актёр курсу плIы къыщIигъэкIати, япитIыр фIы дыдэу игъэхьэзырамэ, иужьрейхэм ерагъкIэ къаригъэухауэщ къызэрилъытэр. «Къарууи зэфIэкIыуи уиIэр епхьэлIэу щIэныгъи ептын хуейуэ гуп къыщыпщыгугъым и деж зыщIегъэхыпIи зыгъэпсэхупIи уиIэкъым», - жеIэ Басир.

1995 - 1999 гъэхэм игъэхьэзыра студием хэтащ Хьэмырзэ Ахьмэд, ТIымыжь Владимир, Бозий Рустам, Жанатаевэ Марьянэ, Умар Амир сымэ. ЦIыхуипщI хъууэ еджэн щIадзати, а тхум къаухауэ аращ. Ахэр тегужьеикIауэ иригъэджат, диплом лэжьыгъэуи куэд ядигъэхьэзырат. Абы къыкIэлъыкIуащ Къардэн Заур, КIэбышэ Iэхьед сымэ зыхэта шэрджэс студиер (2000 - 2004). МащIэт цIыхуу къагъэкIуар, езы Басир 15 къищтэну хуит зригъэщIати, бжыгъэр иригъэкъун папщIэ ди республикэм щыщхэри хигъэхьауэ арат. «ПцIыр сыткIэ щхьэпэ, студие телъыджэт», - жи Шыбзыхъуэм.

ИгъэзэщIа ролхэм ящыщу сыт хуэдэхэр нэхъ къыхигъэщхьэхукIми сыщеупщIкIэ, Басир пIащIэркъым пыухыкIауэ лэжьыгъэ гуэрым и цIэ кърииIуэн. Театрым амплуа жыхуэтIэ гурыIуэгъуэр, Iуэхугъуэр зэриIэр, уи амплуар зыубзыхуа егъэджакIуэм уи зэфIэкIыр нэхъыбэу зэпхьэлIэн хуейр къызэрихутам шэч зэрыхэмылъыр, нэхъыфIу къохъулIэнури а ролхэр зэрыарар къыбжеIэ. «Дэтхэнэ творческэ цIыхуми гурыгъу-гурыщIэхэр хузэтрихьэмэ, артистым деж ар щыегъэлеящ. Псалъэм и хьэтыркIэ, сэ сыт щыгъуи зыгуэр къызолъыхъуэ: цIыхум и теплъэ хэха, и зыIыгъыкIэ, псэлъэкIэ щхьэхуэ, гушыIэ гъэщIэгъуэн, адрейхэм ейм емыщхь зекIуэкIэ, н. къ. Псори уи нэм къыфIонэ, псори уи гум щыбогъафIэ. Зэхуэпхьэсахэр «къыщиппхъын» зэман уихуэн хуейщ. Апхуэдэ Iэмал зымыгъуэт актёрыр шынагъуэщ, сыту жыпIэмэ а зыхищIэхэр псалъэмакъ мыщхьэпэу, губжьу е нэгъуэщI зыгуэру къэзыухъуреихь псоми яжьэхоуэ. Тхьэм и шыкуркIэ, абы щыхъума сыхъуащ», - жеIэ Басир роль зэрыщымыщIар иригъэнаIуэу.

«Пащтыхьымрэ пащтыхь гуащэмрэ» щагъэувыжым Грознэм и ролыр игъэзэщIэну щыгугъыжыртэкъым Шыбзыхъуэр, и ныбжьыр илъэс 60-м нэблэгъати. ИпэкIэ джэгуат, ныбжькIэ щыхуэкIуэри а зэманырт. А спектаклыр ягъэувыжыну къыхэзылъхьар езы Басирт, тхыдэм и пэжыр зи лъабжьэ лэжьыгъэр театрым и репертуарым хэтмэ, нэхъыбэм ялъагъумэ и гуапэу.

Басир зыхэта фильмхэм къахегъэщхьэхукI КIыщокъуэ Алим и романым къытращIыкIа «Вершины не спят», Искандер Фазиль и тхыгъэр зи лъабжьэ «Снег в сентябре» жыхуиIэхэр, шэшэн щIэпхъаджащIэм и ролыр щигъэзэщIа «Дело чести» сериалыр. «Фильм и лъэныкъуэкIэ ди Iуэхур фIы дыдэу схужыIэнукъым, - къыхегъэщ Басир. - Къалэшхуэм дэ зыри къыщытхуейкъым, мыбдежым щытрахынIауэ къакIуэми, роль нэхъыщхьэхэр зратынум иратауэ образ цIыкIуфэкIухэр е массовкэ жыхуэтIэр къытлъагъэсу аращ. Пэжыр пэжу щытын хуейщ».

Къэбэрдей къэрал драмэ театрым щылажьэу хъуар зи IэщIагъэм хуэIэижь защIэщ жыпIэкIэ, пцIыупс ухъунукъым. Ауэ мы дуней зэхэзэрыхьам, узымрэ гуныкъуэгъуэмрэ щытепщэм, цIыхухэр нэхъ зыхуейр зыщагъэпсэхуну, я гум жьы щыдихуну гушыIэхэращ. «Ауэ абыхэмкIи зэфIэкIыркъым, театрым иIэн хуейщ классикэм щыщ лэжьыгъэхэри. Абыхэм къыщIэупщIэхэр, ар къэзылъыхъуэхэр ди мащIэкъым, ди гуапэ зэрыхъунщи», - жеIэ Басир. Лъэпкъ драматургием и фIыпIэри, дунейпсо классикэм щыщу ди щыIэкIэ-псэукIэм нэхъ пэгъунэгъухэри ягъэувыну, зэгуэр репертуарым хэтахэр къагъэщIэрэщIэжыну я мурадщи, къахузэпищэну дыщыгугъынщ.

- ФIыуэ плъагъу лэжьыгъэм упэрытыныр насыпышхуэщ, абыкIэ си кIэн къикIауэ къызолъытэ. Мы театрым къызэрыдгъэзэжрэ илъэс 50-м нэблэгъащи, гуапагъэ Iэджэ щIэтлъэгъуащ, нэхъыжьыфIхэм дадэлэжьащ, абыхэм къакIэлъыкIуэхэм я Iуэху зехьэкIэр тлъэгъуащ. Щукиным и цIэр зезыхьэ Театр училищэр дяужькIэ къаухауэ студиеу тIу диIэщи, дащогуфIыкIыпэ. Ахэр насыпкъэ?! - жеIэ Шыбзыхъуэм. - Унагъуэм куэд иIыгъщ, зыхуей хуэзэу упсэунымкIи улэжьэнымкIи. Фи нэмыс нэхъ лъагэ ухъуи, си щIыбагъ къыдэтщ сызыгъэгушхуэ, къару къысхэзылъхьэ унагъуэ. ЩхьэгъусэкIи бынкIи си насып къикIащ, сахуэарэзыщ. Ауэ гуныкъуэгъуэу сиIэщ си щIалэмрэ си хъыджэбзымрэ иджыри унагъуэ зэрымыхъуари, я гуфIэгъуэ икIэщIыпIэкIэ сыхэплъэмэ, хуабжьу сыщыгуфIыкIынущ.

ИСТЭПАН Залинэ.

Сурэтхэр **Къарей Элинэ** *трихащ.*

Шыбзыхъуэ зэщхьэгъусэхэу Басиррэ Барисэтрэ я бенефис Къэбэрдей театрым щекIуэкIащ мэлыжьыхьым и 26, 27-хэм. ПщыхьэщхьитIми утыку кърахьащ артистхэр зыхэт спектаклхэм щыщ пычыгъуэхэр. Апхуэдэуи республикэм и IэнатIэ зэмылIэужьыгъуэхэм я къулыкъущIэхэр, лэжьэгъухэр, ныбжьэгъухэр абыхэм гуапэу ехъуэхъуащ.

Iуэху еплъыкIэ

Дунейпсо тхыдэм халъхьа пщIы

Франджы пащтыхь Наполеон Бонапарт и зекIуэхэм (1798 - 1801 гъэхэм) я фIыгъэкIэ къэунэхуауэ жыпIэ хъунущ щIэныгъэм и къудамэщIэ - египтологиер. Мысырым (Египетым) и щэхухэр къатIэщIыну зэрехьэжьа щIэныгъэлIхэм кууэ яджащ а щIыпIэ тельыджэм къыщыщIаха мывэхэм тедза иероглифхэр. Анадолэмрэ Щам Ищхъэрэмрэ щIащыкIагъэхххэти, а пасэрей цивилизацэхэм я гъущIынэтххэр зэщымыщу, бзэ щхьэхуэу къахутащ. А лъэхъэнэ дыдэм дунейм щыпIэ-щыпIэкIэ къыщыщIатIыкIыжащ пасэрей лъэпкъыжьхэм я къалэхэмрэ хьэпшыпхэмрэ: майем, ащырхэм (Ассирия), шумерхэм, илэунхэм (Троя). Европей археологхэм къызэрехьэжьэри, КъуэкIыпIэр зэхатIыхьу, Библием къыхэщыж лъэпкъыжьхэмрэ ахэр щыпсэуа къэралыгъуэхэмрэ къыщIатIыкIыжыну мурад быдэ ящIащ. Члисэм а Iуэхум хуиутIыпщат мылъкушхуэ. «Сыт хуэдизи тевгъэкIуадэ, илъэс бжыгъэкIи лIэщIыгъуэкIи фылъыхъуэ, ауэ ди тхылъ лъапIэм къыхэщыж къэралыгъуэ кIуэдахэр къэвгъуэтыж», - къыхуащIат археологхэм унафэ. Апхуэдэу къэунэхуащ «Библие археологием и зэгухьэныгъэр».

1859 - 1861 гъэхэм къриубыдэу Тыркум щыIэ Богазкёй къалэр щIащыкIыурэ къагъуэтащ пасэрей щIыпIэ тельыджэ. 1861-1882 гъэ пщIондэ щIэныгъэлIхэм яджащ абы къыщIаха дэфтэрхэмрэ хьэпшыпхэмрэ. Алъандэрэ щIэныгъэм ицIыхуа, къитIэщIа тхыбзэми, лъэпкъхэми, щэнхабзэми ещхьтэкъым ар. ЩIэныгъэлIхэми археологхэми зызэблахъурт, зэманыр кIуэрт, ауэ Богазкёй къыщагъуэта щIыпIэм и щэхур къахуэщIэртэкъым зыми.

Богазкёй къэхутэныгъэр илъэсиплIкIэ зыджа востоковед, Оксфорд и профессор, Уэльс и дин лэжьакIуэ Сейс Арчибальд 1882 гъэм Лондон щекIуэкIа зэIущIэм япэ дыдэ къыщриIуащ урысыбзэкIэ - хетты, инджылызыбзэкIэ - «the Hittites» фIэщыгъэцIэр. ЩIэныгъэлIым зэрыжиIэмкIэ, Богазкёй къыщагъуэта щIыпIэр - Библиер зытепсэлъыхь хетт лъэпкъыжьыр щыпсэуа, Мысырым къыщагъуэта тхыгъэхэм къахэщыж Хьэт пащтыхьыгъуэм и къалащхьэу Хьэтуссэр арат. Апхуэдэу къэунэхуащ иджыри зы унэтIыныгъэ - хеттологие.

Къэралыгъуэ къагъуэтам и цIэр гъэкIэщIауэ «ht» жиIэу ятхырт. А хьэрфитIым я зэхуаку дэт макъ зешэр щхьэж зэрыхуейуэ къипсэлъырт: «э», «е», «и». Хьэт (хатты), хьет (хетты), хьит (хитты)... Хьэтуссэр къэзыхута дин лэжьакIуэм нэхъ къищтащ Библием къызэрыхэщыжым хуэдэу (латиныбзэкIэ), лъэпкъыжьым «хьит» фIэщыгъэцIэр фIащмэ. Урысыбзэм ар «хет»-щ къызэрырагъэтIэсар. Апхуэдэу дунейпсо тхыдэм хатха хъуащ пцIыышхуэ. ПцIыщ, сыту жыпIэмэ, нэхъапэIуэкIэ Мысырым, Ассирием, Вавилоным къыщагъуэта тхыгъэхэм уриплъэмэ, Богазкёй къыщахута пасэрей къэралыгъуэм ХАТТИ (ХЬЭТЕЙ, «Hatti») и цIэущ къазэрыхэщыжыр. Ар археологхэм ямыщIэу, къамытIэщIауэ, ямыджауэ щытэкъым, ауэ заущэхуу, члисэм и унафэр ягъэзащIэмэ нэхъ къащтащ.

1884 гъэм ирланд миссионер Райт Уильям «Хьетхэм я пащтыхьыгъуэр» тхылъышхуэр итхащ, абы хикъуэпэу жеIэ ар Библием къыхэщыж, зэгуэр кIуэда къэралыгъуэр зэрыарар. А фIэщыгъэцIэ IуэнтIамрэ гупсысэмрэ дунейпсо тхыдэтххэм япхъуатэри, Хатти (Хьэтей) пащтыхьыгъуэм и тхыдэми зрагъэхъуэжащ...

Зэрынаlуэщи (мыхэр псори европей дэфтэрхэм къыхэщыж Iуэхугъуэщ), КъуэкIыпIэм археологие къэхутэныгъэхэр щезыгъэкIуэкIар члисэм и лэжьакIуэ защIэщ, абыхэм я къалэн нэхъыщхьэри - библие хъыбархэм щыхьэт техъуэ гуэр къэгъуэтынырт. Лъэпкъ псом и цIэр яхъуэжми, я тхыдэр къратхыкIыжми ядэрт, зыхуейр къахутэмэ. КъыкIэлъыкIуэ илъэсхэм дуней псом и гъунапкъэ зэмылIэужьыгъуэхэм икIыурэ, КъуэкIыпIэм екIуэлIащ щIэныгъэлIхэмрэ археологхэмрэ. Хьэтуссэм и IэшIэлъашэм къыщыщIаха мывэ тхыгъэхэр яджыну, ар зэрытха бзэр къатIэщIыну, зытепсэлъыхьыр зыгурагъэIуэну щIэхъуэпсырт ахэр. Абы и лъэныкъуэкIэ, япэ ехъулIэныгъэхэр къеуэлIащ Берлин университетым къуэкIыпIэ бзэхэмкIэ и профессор, нэмыцэ щIэныгъэлI Винклер Гуго. Ар Вавилонми Мысырми тетхыхьа еджагъэшхуэт. Ауэ зы дагъуэ иIэт абы - сыт къитIэщIами, Европэм и мэ щыуауэ къыщIригъэдзыну, европей щэнхабзэм ирипхыну хэтт. АтIэ, мы нэмыцэ археологым Хьэтуссэ и тхыгъэ хъумапIэ къигъуэтат, гъущIынэтхкIэ тедза мывэ мин 20-м щIигъу щIэлъу. Арщхьэк1э, тхыгъэхэр зэрытха бзэр къахуэщIакъым зыми.

Мыбдеж гу лъытапхъэщи, нэхъапэIуэкIэ Мысырым къыщагъуэтагъэххэт Хьэтейм (Хатти) и пащтыхьым мысыр фирхьэуным хуитха тхыгъэри, фирхьэун Рамзес ЕтIуанэм хьэтыпщым и пхъур щхьэгъусэу къишэу, гуащэ нэхъыщхьэ зэрищIам и хъыбари, хьэтыпщыр Ассириемрэ Вавилонымрэ я зэныкъуэкъуныгъэм зэрыхэIэбари. Ауэ Винклер абы гулъытэ хуищIакъым и къэхутэныгъэщIэхэр щиджым. Сыту жыпIэмэ, хьэтхэмрэ (хатты) хьетхэмрэ (хетты) бзэкIи, хабзэкIи, щэнкIи зэщымыщу ягъэуват.

Iуэхум пэжу хэлъыр зы закъуэт - пасэрей пащтыхьыгъуищри (Вавилон, Ассирие, Хьэтей) къагъуэтыжат, иужьрейм и фIэщыгъэцIэмрэ тхыдэмрэ яхъуэжами. Къэнэжыр хьэтхэр зэрыпсалъэу щыта бзэмрэ лъэпкъыр зи лъэпкъымрэ къэщIэнырт.

1907 гъэм ирихьэлIэу ассиролог, семитыбзэхэм фIыуэ хэзыщIыкI, нэмыцэ къэхутакIуэ Мессершмидт Леопольд Хьэтуссэм къыщагъуэта тхыбзэм и хьэрф 200 иджауэ зэхигъэщхьэхукIыфырт. И къэхутэныгъэхэм теухуауэ абы къыдигъэкIащ тхылъ зыбжанэ. А тхылъхэр тегъэщIапIэ ящIурэ къэхутакIуэм и лэжьыгъэм къыпащащ щIэныгъэлI зыбжанэм. КъыдэбгъэкIкIэ сыт, гъущIынэтхым укъемыджэфмэ, къикIыр умыщIэмэ?! Апхуэдэу, къэхутэныгъэм къыпищащ нэгъуэщI нэмыцэ щIэныгъэлI, ассиролог Вайднер Эрнст. Мис мыбдеж а щIалэм IэмалыфI къыхукъуэкIат щэхуу щыIэм я нэхъыщхьэр къитIэщIыну, ауэ къыгурыIуакъым. Е, къыгурыIуэри, псори нэхъри зэхигъэзэрыхьащ! Вайднер и зи чэзу щIэщыкIыгъуэр Богазкёй щригъэкIуэкIыу, шэтырым щIэст, зрагъэщIыхуа хьэрфхэр зэпигъэувэурэ тхыгъэм ину къеджэу, къикIыр къыгурыIуэн и гугъэу къытригъэзэжу. ЛэжьакIуэхэм яхэтт Урыс-Кавказ зауэжьым ирихужьа адыгэ гуп. Абыхэм ящыщ зы щIалэ щIэныгъэлIым еупщIащ:

- Зиусхьэным адыгэбзэр дэнэ щызригъэщIа? - жиIэри.

- Сыт зи гугъу пщIыр? - щIоупщIэ Вайднер, къыгурымыIуауэ.

- А тхыгъэм укъызэреджэр адыгэбзэщ! - жэуап итащ лэжьакIуэм.

- Мы иджыпсту сыкъызэджар зытеухуар сыт-тIэ? - къэуIэбжьащ щIэныгъэлIыр.

- Фызым шкIэр зэрырипхым теухуащ, - жи щIалэм.

ЩIэныгъэлIым мывэ пIащIэр зригъэдэжкIри, фызым шкIэ ирипхыу сурэт тещIыхьат!

Зыми ищIэркъым нэмыцэ щIэныгъэлIым а псалъэмакъым щIыпимыщар, ауэ а махуэм щэхушхуэ къыхуэтIэщIыну зыIэщIигъэкIащ.

Мыгувэу Вайднер дунейм ехыжащ, и лэжьыгъэр и кIэм нимыгъэсу. Абы къриhъэжьа Iуэху мытыншым пищащ пасэрейбзэхэмкIэ щIэныгъэрылажьэ, чех пасторым и къуэ Грозный Бедржих. ЩIалэм пщэрылъ къыхуащIа лэжьыгъэм хэплъэну Константинополь кIуащ. МылъкукIэ абы щIэгъэкъуэн хуэхъуар Члисэмрэ ЩIэныгъэмкIэ министерствэмрэт. 1914 гъэм бадзэуэгъуэм и 28-м Япэ дунейпсо зауэр къэхъейри, КъуэкIыпIэм мазэ фIэкIа щымылэжьауэ, Грознэм и хэкум игъэзэжащ, икIи гъущIынэтхыр зэрытедза бзэр къитIэщIыну етIысылIащ. «КъуэкIыпIэбзэхэм хэпщIыкIмэ, гугъукъым абыхэм зэхуэдэу яхэлъ хьэрфхэмрэ дамыгъэхэмрэ зэхэбгъэщхьэхукIыну, фIэгъэнапIэ гуэр, цIэ, псалъэ къэбгъуэтыну. Апхуэдэ гуэр тхыбзэ мыцIыхум ущрихьэлIэмэ, Iуэхур нэхъ псынщIэ пщещI», - итхыжащ Грознэм. Апхуэдэ гупсысэкIэм тету, 1915 гъэм шыщхьэуIум и 15-м щIэныгъэлIым хьэтыбзэм къыхигъэщхьэхукIащ славяныбзэмрэ инджылызыбзэмрэ иригъэщхьа псалъитI: «естыни» (есть/шхэн глаголым къытехъукIыу), «уатер». А псалъитIыр зыхэт псалъэухар Грознэм мыпхуэдэу зэридзэкIащ: «Теперь вы едите хлеб, а воду вы пьете». Япэ дищынци, адыгэбзэ ящIэу нэхъ кIасэIуэу къэунэхуа хеттологхэм а псалъэухар нэгъуэщIуэ зэрызэрадзэкIар: «Нунэ дэ естыни, мэ, уадэкIэ хуэкъутэ».

АдэкIэ, латиныбзэр, германыбзэхэр, урысыбзэр тегъэщIапIэ ищIри, Грознэм утыку кърихьащ хьыбар телъыджэ - «хьетыбзэм и щэхур къэстIэщIащ, ар индоевропеибзэщ», - жиIэри! Нэхъ тэмэму жыпIэмэ, «индогерманыбзэу» хуигъэфэщащ. Грознэм къыщIригъэдзащ, уей-уей жригъэIэу, пасэрей зэманыжьым и хьэмтетыгъуэр щезыхьэкIа хьэтхэр индоевропеибзэкIэ псалъэ хьетхэр арауэ, нобэрей европейхэр абыхэм къатехъукIыжауэ! Абы иужькIэ ЕтIуанэ Рейхым нэхъ лъэщ дыдэу дунейм тет щIэныгъэлIу 8 Iуэхум къыхишащ хьэтыбзэр зэрыщыту зэпкърахыу, мывэхэм тхыгъэу тетым къаIуатэр зэрадзэкIыну.

Нэмыцэхэм къащыхъурт къызытехъукIыжа лъэпкъыжьыр къагъуэтыжауэ, къызэрыщIэкIымкIи, Библием къыхэщыж хьэт уардэхэм я быну. Грознэм и къэхутэныгъэм папщIэ Прагэ дэт университетым ГъущIынэтхымрэ Пасэрей КIуэкIыпIэм и тхыдэр джынымкIэ и кафедрэм и профессор ящIащ.

Апхуэдиз илъэскIэ IуэнтIауэ кърахьэкIа Iуэхум пэжым и дыгъэпс щытепсар 1919 гъэращ. Швейцар ассиролог Форрер Эмиль япэ дыдэу жиIащ алъандэрэ ирагъэкIуэкIа лэжьыгъэмрэ къатIэщIамрэ зэрынэпцIыр, Грознэм зэридзэкIа тхыгъэхэр адыгэ-абазэбзэхэм нэхъ зэрытехьэр, хьэтыбзэри адыгэбзэм нэхъ къызэритIасэр. Ди жагъуэ зэрыхъунщи, Форрер жиIэм зыри едэIуакъым, зыуи къырадзакъым икIи Грознэм жиIар яфIыжиIэу 1934 гъэ пщIондэ и къэхутэныгъэхэр ирагъэкIуэкIащ.

Бзэращ лъэпкъыпсэр зыхэлъыр. Адыгэ-абазэ лъэпкъхэм я бзэм нэхъыжь дунейм темыту жаIэ щIэныгъэлIхэм. Ар цIыхум япэ дыдэу яIурылъа, мыдрей бзэ псори къызытехъукIыжахэм ящыщщ. Абы щIэныгъэлI куэд тетхыхьауэ, шэч къызытрамыхьэ Iуэхугъуэщ: Лопатинский Л. Г. (1891), Ломтатидзе К. В. (1954), Амичбэ С. А. (1969), Къумахуэ Зарэ (1972), Конджарие В. Х. (1976), Шагъыр А. К. (1989), Иуан Сарэ (1982), Апажэ Мухьэмэд (2008), Хьэрэтокъуэ Маринэ, Габуниа З. М., ПхытIыкI Хьэутий (2015), Щомахуэ Татьянэ, нэгъуэщIхэри.

Мыбыхэм я къэхутэныгъэхэм уриплъэмэ, наIуэ пщохъу нэмыцэбзэми, инджылызыбзэми, франджыбзэми, урысыбзэми, алыджыбзэми, семитыбзэхэми, адыгэбзэми я къэпсэлъыкIэкIи я мыхьэнэкIи зэщхь псалъэхэр зэрыхэтыр.

Абы теухуауэ адыгэбзэм къыхэкIыу украиныбзэм хыхьа мыпхуэдэ щапхъэхэр къехь Лопатинскэм: нанэ (мать) - «нэньку»; дадэ (отец) - «тату»; хадэ (усадьба) - «хата»; уэркъ (всадник, дворянин) - «урка»; джэгун - «джигун», цIыкIу - «чукать», нэгъуэщIхэри. Абы и закъуэкъым. Мыбдеж псалъэ зыбжанэ къэтхьынщ, урысыбзэкIэ Iуми, адыгэбзэм мыхьэнэ щиIэу:

долина - дэлъын;
да - дэ;
дыхание - дыхьэн;
дир - дэр;
дапас - дэпэс ;
закон - закъуэн;
камыш - къэмыш;
канон - къэнэн;
кувшин - кхъуэщын;
лапа - лъапэ;
лей - лъей;
мишень - мышэн;
мотыга - мэ тIыгъэ;
одевать - Iэ да фIэт;
озеро - Iуэ зыр;
орех - Iэрыху;
паз - пIэ зы;
победа - пэ иубыдэ;
потоп - пэ тепIэ;
режет - ирижэт.

КъищынэмыщIауэ, адыгэ-абазэбзэм хэтщ «хьэт» псалъэм къытекIа куэд. Адрей лъэпкъхэм я бзэм апхуэдэ дыдрихьэлIэркъым. Псалъэм и хьэтыркIэ, абхъазым «анэдэлъхубзэ» жиIэнумэ, «Ахатэы бызшаа» жи. Адыгэм утщыщ жиIэнумэ, «ухэт?» жи. КъищынэмыщIауэ, адыгэм иIэщ «хьэт» псалъэр и лъабжьэу цIэ, унэцIэ куэд: Хьэтыкъуэ, Хьэтэжыкъуэ, Хьэтыжь, Хьэтызэ, Хьэту, Хьэтуей, Хьэтыкъуей, ХьэтIохъущокъуэ, нэгъуэщIхэри. А псори къызэщIэпкъуэжрэ зыбгъэкIэщIмэ:

1. Нобэрей адыгэ-абазэ лъэпкъымрэ пасэрей хьэтхэмрэ (хатты) зыщ. Хьэтхэр хы ФIыцIэм адрыщIкIи (нобэрей Тыркум) мыдрыщIкIи (Кавказым) щыпсэуащ, зы къэралыгъуэшхуэу, щIы абрагъуэ яубыду.

2. Хьэтыбзэр индоевропеибзэкъым, ар адыгэ-абазэбзэщ.

3. «ИндоевропеибзэкIэ псалъэ, Балкан хытIыгу ныкъуэм къикIа хетты, хитты лъэпкъхэм хьэтхэмрэ (хатты) абыхэм я къэралыгъуэмрэ къаззэуауэ, хьэтхэр зэрыпхъуакIуэхэм хэшыпсыхыжауэ» жыхуаIэр пэжкъым. Ар члисэм и Iуэху нэхъ къызэрикIыным хуэдэу европей археологхэм къагупсысащ.

4. Хьэтхэр зэрыхьэту, хьэтыбзэ яIурылъу Хьэт къэралыгъуэр исыжащ, Библием къыхэщыж Рамзес ЕтIуанэм зэгурыIуэныгъэ езыщIылIа Хьэтусилэ Ещанэ пщыр хьэтщ (хатт), армыхъумэ хетткъым.

5. Хьэт къэралыгъуэр (Хатти) щыкIуэдыжар ди лъэхъэнэм ипэкIэ 1180 гъэращ. Абы и пIэм къыщыунэхуащ Урурту пащтыхьыгъуэмрэ Фригиемрэ.

6. Хы мыдрыщI, Кавказым щыпсэуа хьэтхэр я пIэм къинащ, адыгэ-абазэ фIэщыгъэцIэри ягъуэтащ.

ОСТАШКЭ Андрей,
лъахэхутэ. Къырым

ДзасэкІэ гъэжьа былымыл Іыхьэхэр

Абы щхьэкІэ нэхъ къащтэр былымыл нэхъ щабэщ. ЛыпцІэр яупщІатэ и кІыхьагъыр см 11 - 12, и бгъуагъыр - см 6, и Іувагъыр - см 2 - 2,5-рэ хъуурэ. Ахэр фалъэм иралъхьэ, шыгъу, шыбжий халъхьэ, бжьыныщхьэм ипс къыщІэкъузыкІар хакІэри, фІыуэ зэІащІэ. И щхьэр трапІэри, дакъикъэ 20 - 25-р хуэдизкІэ щІыІапІэ щагъэтщ. ИтІанэ лы Іыхьэхэр я кІыхьыпІэмкІэ дзасэм фІаІури дэпкІэ ягъажьэ, дзасэр ягъэкІэрахъуэурэ. ЩагъажьэкІэ мэлыщэ гъэвэжа щахуэ, нэхъ тхъуэплъ, дахэ хъун, мэ дахэ къыкІэрихын щхьэкІэ. Лы жьар дзасэм къыфІахыжри тепщэчым иралъхьэ. Бжьын цІынэ гуэплъхьэми хъунущ. Яшх пщтыру, пІастэ, мырамысэ хуабэ, чыржын, хьэлІамэ, мэжаджэ, щІакхъуэ докІу.

Халъхьэхэр (цІыхуитІ Іыхьэ):
лыпцІэу - г 600
бжьыныщхьэ укъэбзауэ - г 70
щэ дагъэу - г 30
шыгъуу, шыбжийуэ - узыхуейм хуэдиз

КЪУБАТИЙ Борис.

ГъэфІапщІэ

Джэгум щытекІуахэм хуащІ тыгъэхэращ. ХьэщІэхэр, джэгум хэтхэр зэрагъафІэ Іэмалщ.

ХьэщІэм щылъысым деж, гъэфІапщІэм хьэщІапщІэкІэ йоджэ. ГъэфІапщІэхэр джэгур зи джэгум я Іыхьлыхэм кърахьэлІэрт, зытыр джэгу тхьэмадэращ. ХьэтиякІуэр и гъусэу ар утыкум иувэрти, джэгур щиухым деж е джэгур зэриух удж хъурейм и пэ къихуэу гъэфІапщІэхэр итырт. Джэгу тхьэмадэм хьэтиякІуэм жриІэрт джэгу хасэм и унафэкІэ хэт сыт хуэдэ гъэфІапщІэ лъысами. ХьэтиякІуэм ар ину гупым яжриІэжырт: хэт сыт лъысами, абы и цІэ-унагъуэцІэр, зыщыщ къуажэр. Езым и цІэкІэ хьэтиякІуэм щІигъужырт хъуэхъу дахэ. ХьэтиякІуэм и дэІэпыкъуэгъухэм гъэфІапщІэхэр утыкум кърахьэ, зи цІэ ираІуэр утыкум къихьэурэ хасэм щыщ нэхъыжьым къерет. Дэтхэнэ зыми и цІэр жаІэу иратыху, пшынауэхэр пшынэ йоуэ, гъэфІапщІэр зылъысар лІы цІэрыІуэу, пщащэ цІэрыІуэу щытмэ, пшынауэхэм нэхъ зрагъэІэту йоуэ, пщІэ зэрыхуащІыр къагъэлъагъуэу.

Фор бегъымбар шхыну ябж

♦Тхьэрыкъуэм и гур адыгэм къызэригъэсэбэпу щытар. Тхьэрыкъуэр зэрыпсэууэ тІууэ сэкІэ зэгуаупщІыкІри и гур хуабэу кърах. Ар гу къилъэт зиІэм ирагъэгъэлъэтэх, ямыгъэныщкІуу, зэрыпсоуэ. АбыкІэ гу къилъэт зиІэр хъужу щытащ.

♦Фэлъыркъэбым и щхьэр трагъэжри ягъэгъу. ИужькІэ абы сыт ипкІэми, щІыІэу щытщ.

♦Фор бегъымбар шхыну ябж икІи сыт хуэдэ узыфэми и сэбэпу къалъытэ.

♦Тэрчдэсхэм хьэлыуэ щащІынум и деж шыуан кІуэцІыр джэдыкІафэкІэ кърагъэщІыкІ, хьэлыуэр щащІкІэ кІэримысхьэн щхьэкІэ.

♦Іэщышхуэ, Іэщ цІыкІухэм ял гъэвар щашхкІэ адыгэхэм бжьыныху шыпсым пІастэ ирагъэпщІыркъым, ирагъэпщІыр лыращ.

♦ЩІалэ къыхуалъхуамэ, фокІэ пщауэ хугу хьэжыгъэ яшхырт, щІалэр гъур мэхъу жаІэрти.

♦Къэлэрыр сыр дыдэмэ, зы дакъикъэ-дакъикъитІ хуэдизкІэ ягъэвэпхъ.

♦Лъыр зи мащІэ цІыхум щынэ цІыкІу хуаукІырти и тхьэмщІыгъур хуабэу кърахырт, тыкъыр цІыкІуу яупщІатэрти, имыгъэныщкІуу ирагъэгъэлъэтэхырт. Хуэмышхыу Іумпэм ищІмэ, ягъэвэпхъырт.

Хъэтlым къиІуатэр

СэмэгурабгъумкІэ егъэщІа хъэтІым «Леонардэ и хъэтІкІэ» щоджэ психологием. Леонардэ да Винчи и Іэрытх цІыкІухэр апхуэдэ хъэтІкІэщ зэрытхари, абыхэм укъеджэныр икъукІэ гугъу дыдэщ.

Наполеон и хъэтІым зихъуэжу щытащ. И ныбжьыр кІуэтэху, абы и хъэтІыр нэхъ гугъу, зэхэщІыкІыгъуей хъурт. Псалъэм къыдэкІуэу жыпІэмэ, Наполеон и «Клиссон и Евгения» романыр кърахын папщІэ ІэщІагъэлІхэм трагъэкІуэда зэманымрэ къарумрэ къэлъытэгъуейщ.

Толстой Лев и хъэтІри гурыІуэгъуафІэу щыттэкъым. Абы и Іэрытххэр къызыхуихыр «Война и мир» романыр зыбжанэрэ къизытхыкІыжа и щхьэгъусэм и закъуэт. Психиатр Ломброзо Чезаре Толстой и хъэтІыр илъэгъуа нэужь, зи псантхуэм ныкъусаныгъэ иІэ цІыхубз гуэрым ейм иригъэщхьат.

Лермонтов Михаил и хъэтІым щІэх-щІэхыурэ зихъуэжырт. Дахэу тхэну игу щрилъхьам дежи и сатырхэр фІыдэкІуейрт, и хьэрфхэр хэт ищхьэмкІэ, хэт илъабжьэмкІэ «къыщыхэпІэнкІыкІырт». Графологием теухуа тхылъхэм ящыщ зым щапхъэу къыщыхьащ Лермонтовым и хъэтІыр зи псантхуэхэр зэтемыс цІыхум ейм ещхьу.

Маркс Карл и Іэрытххэм укъеджэныр гугъу дыдэщ, сыт щхьэкІэ жыпІэмэ, абы хуабжьу фІэфІт псалъэ зыкъом зэпыту итхыну.

Пушкин Александр и хъэтІым, хабзэ зэрыхъуауэ, «псынщІэрытхэкІэ» йоджэ. Абы и тхэкІэр ягу ирихьу щытакъым лицейм щезыгъэджахэми, иужькІэ дэлэжьахэми. Апхуэдэ хъэтІ уиІэныр къемызэгъыу къалъытэрт куэдым.

Псалъэзэблэдз

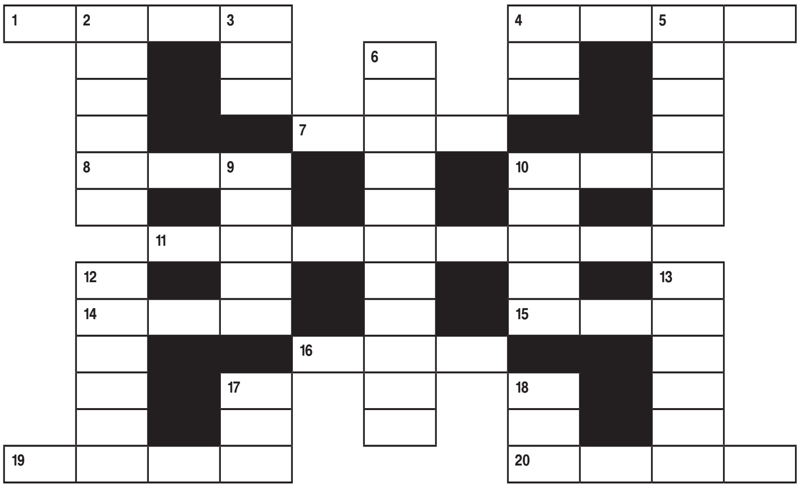

ЕкІуэкІыу: **1**. Щхьэмыжым ещхьу гъэгъахэр къызыпыкІэ, Іусыпхъэу къагъэсэбэп къэкІыгъэ. **4**. Іэпкълъэпкъ зэрытыпІэхэр зэрызыгъэІыгъ, къупщхьэмрэ лымрэ зэпызыщІэ. **7**. Губгъуэм ит Іэщым гъэмахуэм я фэр изых бадзэжь. **8**. Ди республикэм щыщ хьэрычэтыщІэ, Къэрал Думэм и депутат. **10**. Іэпслъэпсым щыщ. **11**. Псы Іуфэ чыцэхэм, мэкъупІэхэм узыщрихьэлІэ къуалэбзу цІыкІу, щІагъуэу мылъэтэфу. **14**. Нэхъапэм хамэ унагъуэ щапІу щыта щІалэ цІыкІу. **15**. И пщэ кІыхьыр къэрэкъэшщ, къазым ещхьщ, псы есыныр и щІасэщ. **16**. БгитІ зэхуаку. **19**. Сосрыкъуэ къум щІыІэжьым кърищыжа нарт гупым ящыщ зы. **20**. ... и щІагъ нанэ щыІэкъым.

Къехыу: **2**. КІыщым къыщагъэсэбэп Іэмэпсымэ. **3**. АдакъэщІэрэ ... пІастэрэ. **4**. Азие Курытым щыІэ щІыналъэхэм я Іэтащхьэм зэреджэу щыта. **5**. ЩоджэнцІыкІу Алий и цІэр зезыхьэ театрым и джэгуакІуэ, КъБР-м и цІыхубэ артисткэ. **6**. Сабий цІынэм кърашэкІ хъыдан. **9**. Бжэныфэм къыхаха Іуданэ. **10**. Хьэкъущыкъу. **12**. ... уасэ иІэкъым, гъэсэныгъэм гъунэ иІэкъым. **13**. ЦІыху хьэлэл. **17**. Шэми шхуми... **18**. Язынымкъуэ джэдкъазым, къуалэбзум я щхьэщыгум тетщ, плъыжь хъужауэ.

Зэхэзылъхьар **МЫЗ Ахьмэдщ**.

Мэлыжьыхьым и 23-м ди газетым тета псалъэзэблэдзым и жэуапхэр

ЕкІуэкІыу: **2**. Хьэтыкъ. **6**. ІупщІэ. **7**. Арыкъ. **8**. Бжэгъуу. **9**. Алмэ. **10**. Гъэхъуж. **11**. Къыр. **16**. Шухьэ. **17**. Хьэрэ. **18**. Бжьыхьэ. **19**. Санэ. **20**. ПащІэ. **21**. Пхъэпс.

Къехыу: **1**. Іупэлэ. **2**. Хьэбэз. **3**. ТхьэмщІыгъуныбэ. **4**. Къаугъэ. **5**. Пыпхъуэ. **12**. Дунай. **13**. Сэбэп. **14**. Щхьэпс. **15**. ГурыщІэ.

Хабзэ

Футбол

ЗэпыщIэнныгъэхэм пащэ

Хабзэ дахэ зэрыхъуауэ, илъэс къэс ирагъэкIуэкI «Къунакъ» лъэпкъ проектым и мыгъэрей лэжьыгъэр иригъэжьащ. Гъэм и нэхъ щIэрэщIэгъуэ гъатхэм ирагъэкIуэкIыну мурад ящIа Iуэхум иджы хэтщ щIалэ 18, лъэпкъ зэмылIэужьыгъуэхэм (адыгэхэм, балъкъэрхэм, урысхэм, тыркухэм, азербайджанхэм, нэгъуэщIхэми) ящыщу. Ахэр ди республикэм и районхэм къыхашащ.

КЛАСС нэхъыжьхэм (къэрал экзаменхэр зытыну къызыпэщылъ 9-нэ, 11-нэ классхэм щIэсхэр хэмыту) щеджэ щIалэхэр щыхьэщIэнущ нэгъуэщI лъэпкъхэм щыщ, езыхэм я ныбжь зэрыс унагъуэхэм. Зы тхьэмахуэм и кIуэцIкIэ абыхэм зыщагъэгъуэзэнущ зыхэс унагъуэр къызыхэкIа лъэпкъым и псэукIэм, и хабзэхэм, апхуэдэуи ныбжьэгъу хуэхъуну щIалэ цIыкIум и гъусэу курыт школми кIуэнущ.

Къунакъхэр къыщыхахкIэ абы кърашалIэ щIыпIэ администрацэхэр. ЩIалэхэм ятеухуа хъыбархэр зэхуахьэс, и ныбжь, IуэхущIафэ елъытауэ дэзыхьэххэр къащIэ, я мурадхэмрэ хъуэпсапIэхэмрэ зрагъащIэри, ахэр Iуэхум и къызэгъэпэщакIуэхэм Iэрагъэхьэ. Абыхэм елъытауэ щIалэхэр зи хьэщIэну унагъуэхэр къыхах. ИджыкIэ къэхъуакъым унагъуэхэм зэгурымыIуэ гуэр къыщихъуа, хьэщIэм е бысымым и жагъуэ хъун Iуэхум къыщыхэкIа.

Ди гуапэ зэрыхъунщи, «Къунакъ» Iуэхум къэрал мыхьэнэ иIэщ. Абы текIуадэ ахъшэр республикэм и мылъкум къызэрыхэкIым и мызакъуэу, а Iуэхум къэралым и мыхъур зэрытелъ къудейр узыщыгуфIыкIхъунщ, утезыгъэгушхуэщ.

Фигу къэдгъэкIыжынщи, «Къунакъ» лъэпкъ Iуэхур йокIуэкI 2009 гъэ лъандэрэ. Коронавирус уз зэрыцIалэм и ягъэкIэ зэхъуэкIыныгъэ мащIэхэр халъхьэн хуей хъуху, ар зыубгъуауэ ирагъэкIуэкIыу щытащ. Ди республикэм, Кавказ Ищхъэрэм и нэгъуэщI щIыналъэхэм къыщымыувыIэу, нэгъуэщI къэралхэми (псом хуэмыдэу адыгэ куэду щыпсэу Тыркум) щыщхэр хэту. Къапщтэмэ, нобэр къыздэсым абы хэтакIэщ щIалэщIэу 250-м щIигъу. «Гуапэ тщохъу Iуэхур зэфIэкIа иужь къунакъ зэхуэхъуа щIалэхэр зэфIэмыкIуэдыжу адэкIи зэрызэныбжьэгъур. Абыхэм зэгъусэу еджапIэ нэхъыщхьэхэм щIэтIысхьэхэр къазэрыхэкIым къегъэлъагъуэ къунакъ IуэхумкIэ зэдгъэхъулIэну дызыхуей мурадхэр зэщIа зэрыхъур», - жаIэ Iуэхум и къызэгъэпэщакIуэхэм.

Iуэхур щрагъэжьа «Акрополь»-м дыщызэхуэзэжын папщIэ тхьэмахуэ дызэхуипIалъэщ. ЩIалэхэм зэманыр зэрагъэкIуар я нэгум къыщибджыкIыфыну кIэух зэIущIэр абы щыгъуэщ щыщыIэнур.

ИСТЭПАН Залинэ.
Сурэтхэр **Къарей Элинэ** *трихащ.*

Нып гъэфIэж пшыхь

2010 гъэм, Адыгэ ныпыр зэрыщыIэрэ илъэси 180-рэ щрикъум ирихьэлIэу, дауэдапщэ иращIэкIауэ щытащ. Абы щегъэжьауэ, илъэс къэс, мэлыжьыхьым и 25-м ныпым и махуэр лъэпкъым егъэлъапIэ.

МЫ гъэми Къэбэрдей-Балъкъэр, Къэрэшей-Шэрджэс, Адыгэ республикэхэм, ди лъэпкъэгъухэр щыпсэу щIыпIэхэм Адыгэ ныпым гуфIэгъуэ щращIэкIащ.

Налшык дэт Профсоюзхэм щэнхабзэмкIэ я унэм щекIуэкIащ «Нарт хэку» хасэм къызэригъэпэща Iуэхугъуэр. Абы щагъэлъэгъуащ IэпэIэсэхэм я IэрыкI зэмылIэужьыгъуэхэр: пхъэцIычхэр, лъэпкъ тхыпхъэхэр зытет бгъэхэIухэр, матэхэр, пщэрылъхэмрэ IэпщэхъухэмрЭ, тхьэгъухэр, къэлътмакъ цIыкIухэр, чысэхэр, жьыхухэр, къамэхэр. Сабийхэм къыхузэрагъэпэщащ адыгэ джэгукIэхэр.

Нып гъэфIэж пшыхьым адыгэ макъамэр, уэрэдыр, къафэр щызэщIэтащ. Лъэпкъым, бзэм, ныпым, хабзэ-нэмысым ятеухуа уэрэдхэр жаIащ Бэчхэ Азэмэтрэ Ренатэрэ, ТхьэкIумащIэ Аслъэн, Мэремыкъуэ Резуан, Хьэтыхъу Вадим, ХьэхъупащIэ Астемыр, Къуэдз Залым, ГъукIэ Ислъам, Теунэ Джэмал, Щокъуий Мурат, Кумыщ Атмир, Теркъул Астемыр, «Черкес», «Уэредадэ» гупхэм. Ныпым иращIэкIа пшыхьыр адыгэ джэгукIэ зэхуащIыжащ.

ГУГЪУЭТ Заремэ.
Сурэтыр **Къарей Элинэ** *трихащ.*

КъуэкIыпIэ Жыжьэм къыщыхожанкI

Владивосток къалэм дэт КъуэкIыпIэ Жыжьэ федеральнэ университетым мэлыжьыхьым и 25 - 27-хэм щекIуэкIащ Урысей Федерацэм алыдж-урым бэнэкIэмкIэ и зэхьэзэхуэ. МахуищкIэ зэхэта зэIущIэхэм я хьэлъагъ елъытауэ зэщхьэщыхауэ щыта гупипщIым саугъэт нэхъыщхьэхэм щыщIэбэнащ къэралым и щIыналъэ 47-м къикIа зи ныбжьыр илъэс 24-м нэс спортсмен щIалэщIэ 350-м нэблагъэ.

БЭНЭКIЭМКIЭ Къэбэрдей-Балъкъэрым и спорт школым и гъэсэнхэм абы щызыIэрагъэхьащ медаль зэмылIэужьыгъуэу 7. Урысей Федерацэм и зэхьэзэхуэм и дыжьын медалхэр къахьащ Къарэгъул Анзор (кг 60-м нэблагъэ), Желдашев Валерэ (кг 72-м нэблагъэ), Гъуэныбэ Ауес (кг 82-м нэблагъэ), КIэмпIарэ Марат (кг 130-м нэблагъэ). Ещанэ увыпIэхэр зыIэрагъэхьащ Псэун Станислав (кг 82-м нэблагъэ), Абазэ Темболэт (кг 87-м нэблагъэ), Щад Уэсмэн (кг 130-м нэблагъэ) сымэ.

МЭЗКУУ Къан.

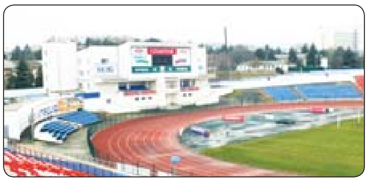

Фыдогъэблагъэ!

Урысей Федерацэм футболымкIэ и етIуанэ дивизион
ТIощIрэ еянэ джэгугъуэ
«Спартак-Налшык» - «Алания-2» (Владикавказ)
Налшык. «Спартак» стадион.
Мэлыжьыхьым и 30.
Сыхьэт 15-м

Ди газетым и къыкIэлъыкIуэ номерыр къыщыдэкIынур накъыгъэм и 5-рщ.

Редактор нэхъыщхьэ ЖЫЛАСЭ Заурбэч

ДИ ХЭЩIАПIЭР
360030, Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэ, Налшык къалэ, Ленинным и цIэр зезыхьэ уэрам, 5, ебгъуанэ - епщIанэ къатхэр.
ТЕЛЕФОНХЭР: редактор нэхъыщхьэм, секретарым - 42-56-19; унафэщI-редакторхэм - 40-48-54, 40-06-33; жэуап зыхь секретарым - 42-22-82; секретариатым - 42-22-66.

Газетыр 2016 гъэм дыгъэгъазэм и 19-м Печатым и хуитыныгъэр хъумэнымкIэ Къэбэрдей-Балъкъэр щIыналъэ IуэхущIапIэм ПИ №ТУ07-00117-м щIэту ятхащ «Издательство «Южный регион» ООО-м щытрадзащ. 357600, Ставрополь край, ЕсэнтIыгу къалэ, Никольскэ уэрам, 5-А

Зы илъэсым газетыр 156-рэ къыдокI Номерыр «Адыгэ псалъэм» и компьютер IэнатIэм щагъэхьэзыращ. Газетым Iэ щытрадзар сыхьэт 18.00-рщ.

Индексыр П 5894
Тираж 2.027
Заказ №854